

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

**”TÄÄ ON SYDÄMEN ASIA JA TÄNNE MÄÄ
TODELLAKIN TUUN, ETTÄ NÄIN TÄTÄ
TYÖTÄ PITÄÄ TEHDÄ”**

Osallisuus arjen hoitotilanteissa päiväkotii
Otsonmäessä

Katariina Kaskinen

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2018
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

KASKINEN, KATARIINA:

”Tää on sydämen asia ja tänne mää todellakin tuun, että näin tätä työtä pitää tehdä”
Osallisuus arjen hoitotilanteissa päiväkotit Otsonmäessä

Opinnäytetyö 59 sivua, joista liitteitä 1 sivua
Maaliskuu 2018

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, kuinka osallisuus konkreettisesti näkyy Lemppälän kunnassa päiväkotit Otsonmäessä ja kuinka kasvattajat voivat tukea ja mahdollistaa lapsen osallisuuden hoitotilanteissa. Opinnäytetyön toinen tarkoitus oli selvittää, kuinka päiväkotit Otsonmäen työntekijät kokevat työssään osallisuuden ja mistä he saavat motivaation osallisuuden toteuttamiseen. Työn tavoitteena oli tuottaa tietoa osallisuudesta ja siitä, mitä päiväkodin kasvattajat arjessa tekevät tukeakseen ja mahdollistaakseen lasten osallisuuden hoitotilanteissa. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, ja se toteutettiin haastatteleamalla teemahaastatteluilta seitsemää päiväkodin kasvattajaa.

Lasten osallisuuden mahdollistavina tekijöinä päiväkodin kasvattajat nostivat esiin pienryhmätoiminnan, toimintaympäristön muokkaamisen ja turhien sääntöjen poistamisen arjesta. Kasvattajat pitivät tärkeänä, että lasten kanssa neuvotellaan ja keskustellaan, lapsia laitetaan itse ajattelemaan ja kasvattaja ei tee lapsen puolesta, vaan lasta rohkaistaan harjoittelemaan. Luottamus lasten ja kasvattajien välillä sekä vastuun antaminen lapsille koettiin tärkeäksi.

Kasvattajat kokivat, että osallisuuden myötä työn luonne on muuttunut erilaiseksi. Toimintatuokioiden suunnittelemisen ja valmistelemisen sijaan nyt kasvattajien täytyy elää hetkessä ja olla aidosti läsnä. Motivaation osallisuuden toteuttamiseen kasvattajat saavat lapsilta hyvästä palautteesta. Haasteena osallisuuden toteuttamisessa haastatteluissa nousi esiin se, että uusien työntekijöiden takia osallisuudessa täytyy palata aina perusasioihin ja työyhteisön jäsenet eivät pääse kehittymään ja etenemään osallisuuden kanssa.

Uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan osallisuutta ja sitä, että päiväkodin täytyy tietoisesti kehittää osallisuutta edistäviä toimintatapoja. Opinnäytetyö antaa päiväkotit Otsonmäen kasvattajien ajatuksia ja vinkkejä osallisuuden toteuttamiseen arjen hoitotilanteissa. Tulevaisuudessa olisi kiinnostavaa selvittää ja vertailla enemmän erilaisia osallisuuden näkökulmia ja teorioita.

Asiasanat: osallisuus, hoitotilanteet, kasvattajat, lapset

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

KASKINEN, KATARIINA:

“This Is Where My Heart’s at, Where I’ll be Coming for Sure, So This Is How This Work’s Supposed to Be Done”

Participation in Everyday Care Situations in the Otsonmäki Day Care Centre

Bachelor's thesis 59 pages, appendices 1 pages

March 2018

The purpose was to establish how participation is shown concretely in the Otsonmäki Day Care Centre in Lempäälä municipality, and how educators can make a child’s participation in care situations possible and support it. Another purpose was to explore how the employees see participation in their own work, and where they find motivation to implement it. The aim was to produce information about participation and the ways that nursery educators work to support children’s participation in care situations. The study was qualitative in nature and the data were collected through a theme interview of seven educators.

The respondents thought that it is important to discuss and negotiate with the children and to encourage them to think and to do things themselves. The educators believed that trust between the children and the educator is important, as well as giving the children responsibilities. Positive feedback from the children motivates the implementation of participation.

In the future, it would be interesting to study and compare different points of view on participation, as well as theories concerning it.

Key words: participation, care situations, educators, children

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	VARHAISKASVATUKSEN PEDAGOGIIKKA	8
2.1	Pedagogiikan kehittyminen suomalaisessa varhaiskasvatuksessa	8
2.2	Kasvatuksen, opetuksen ja hoidon pedagoginen kokonaisuus	9
2.3	Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet	10
3	OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA.....	13
3.1	Osallistuminen, osallisuus vai osallistaminen.....	13
3.1.1	Toimijuus	15
3.1.2	Osallisuuden tavoitteet.....	16
3.1.3	Vuorovaikutus on osallisuuden perusta	17
3.2	Osallisuus osaksi jokapäiväistä toimintakulttuuria.....	18
3.3	Katoaako pedagogiikka osallisuuden myötä.....	19
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	22
4.1	Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	22
4.2	Kvalitatiivinen tutkimus.....	23
4.3	Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	24
4.4	Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä.....	25
5	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	27
5.1	Osallisuus päiväkotitoiminnan hoitotilanteissa.....	27
5.1.1	Ruokailu	27
5.1.2	Pukeminen ja riisuminen.....	31
5.1.3	Lepohetki.....	34
5.1.4	Hygieniasta huolehtiminen.....	36
5.2	Osallisuus kasvattajan työnä	38
5.2.1	Osallisuuden määrittely.....	39
5.2.2	Osallisuuden mahdollistaminen	41
5.2.3	Motivaatio osallisuuden toteuttamiseen	43
5.3	Yhteenveto tuloksista.....	44
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	46
6.1	Tuloksien tarkastelua	46
6.1.1	Lapsen osallisuuden tukeminen hoitotilanteissa	46
6.1.2	Kasvattajien kokemukset osallisuudesta	50
6.2	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	52
6.3	Opinnäytetyöprosessi ja jatkotutkimusaiheet	54
	LÄHTEET.....	57
	LIITTEET	59

Liite 1. Opinnäytetyön haastattelujen runko	59
---	----

1 JOHDANTO

”Osallisuuden edistäminen on osa Suomen ja Euroopan unionin tavoitteita, joissa se on nostettu yhdeksi keskeiseksi keinoksi köyhyiden torjumiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Osallisuutta edistämällä vähennetään myös eriarvoisuutta” (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017.)

Lasten osallisuus on ollut pinnalla ja puhututtanut jo pidemmän aikaa varhaiskasvatuksessa. Uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 30) painotetaan osallisuutta ja sanotaan, että päiväkodin täytyy tietoisesti kehittää osallisuutta edistäviä toimintatapoja ja rakenteita. Osallisuus ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys jokaisessa päiväkodissa ja varhaiskasvatuksen työntekijöillä voi olla hyvin vaihtelevia käsityksiä siitä, mitä osallisuus käytännössä tarkoittaa (Turja & Vuorisalo 2017, 45).

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, kuinka osallisuus konkreettisesti näkyy Lemppälän kunnassa päiväkotit Otsonmäessä ja kuinka kasvattajat voivat tukea ja mahdollistaa lapsen osallisuuden hoitotilanteissa. Opinnäytetyön toinen tarkoitus on selvittää, kuinka päiväkotit Otsonmäen työntekijät kokevat työssään osallisuuden ja mistä he saavat motivaation osallisuuden toteuttamiseen. Työn tavoitteena on tuottaa tietoa osallisuudesta ja siitä, mitä päiväkodin kasvattajat arjessa tekevät tukeakseen ja mahdollistaakseen lasten osallisuuden hoitotilanteissa.

Oma kiinnostukseni aiheeseen nousi harjoittelujaksollani päiväkotit Otsonmäessä, jossa ensimmäisen kerran tutustuin konkreettisesti siihen, millaista osallisuuden pedagogiikka käytännössä on päiväkodin arjessa. Kiinnostuin ja innostuin osallisuudesta valtavasti ja tiesin, että tätä pedagogiikkaa minäkin haluan tulevaisuudessa toteuttaa. Osallisuuden kanssa arki tuntui heti oikealta ja luonnolliselta tavalta työskennellä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön kautta haluan saada osallisuuden pedagogiikka näkyvämmäksi, konkreettisemmäksi ja helpommin lähestyttävämmäksi myös muille varhaiskasvatuksessa työskenteleville.

Opinnäytetyön alussa määrittelen, mitä pedagogiikalla suomalaisessa varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan ja mitä ovat varhaiskasvatuksen hoitotilanteet. Tämän jälkeen määrittelen osallisuutta ja vertaan osallistumista, osallisuutta ja osallistamista keskenään. Tämän

jälkeen kirjoitan työn toteutuksesta ja aineistonkeruumenetelmästä. Loppupuolella opin-
näyteyötä esittelen työn tuloksia ensin osallisuudesta hoitotilanteissa ja sitten osallisuu-
desta kasvattajan työnä. Lopuksi esittelen sekä teorian että tulosten pohjalta tehtyjä joh-
topäätöksiä ja pohdin kasvattajien vastausten merkityksiä.

2 VARHAISKASVATUKSEN PEDAGOGIIKKA

Päiväkoti on yksi lapsen keskeisin kasvuympäristö, koska suuri osa suomalaisista lapsista viettää siellä ison osan lapsuuttaan. Suomessa päiväkodit muodostavat yhdessä perhepäivähoidon ja erilaisten avoimien päivähoitopalveluiden kanssa kunnallisen päivähoitojärjestelmän. (Roos 2016, 52.) Varhaiskasvatus nähdään tämän järjestelmän sisällä toteutuvana suunnitelmallisena ja tavoitteellisena kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamana kokonaisuutena, jossa painottuu pedagogiikka (Varhaiskasvatuslaki 2015/580 § 1).

2.1 Pedagogiikan kehittyminen suomalaisessa varhaiskasvatuksessa

Suomalainen varhaiskasvatus kehittyi vuosina 1880-1970, kun maamme teollistuminen lisäsi naisten työvoiman tarvetta (Reunamo 2007, 99; Karling ym. 2009, 41). Suomalaisen varhaiskasvatuksen historialliset juuret ovat kuitenkin Saksalaisessa Friedrich Fröbelin (1782-1852) lastentarhatraditiossa ja -pedagogiikassa, jossa arvostettiin aikuisten ohjaamaa didaktista toimintaa, aikuisten ja lasten rinnakkain työskentelyä työtehtävissä sekä lasten itseohjautuvia luovia leikkejä (Turja 2011, 43 & Karling ym. 2009, 41). Tässä pedagogiikassa lasten ”kuuleminen” tapahtui hiljaisesti havainnoiden lapsia leikkien aikana ”ulkoisesti passiivisena ja sisäisesti aktiivisena”. 1970-luvulta seuraavaa paria vuosikymmentä voidaan pitää behavioristisen didaktiikan värittämänä aikakautena, jota leimasivat aikuisjohtoisuus ja valtakunnallisesti ohjattu toimintatuokiokeskeinen toiminta sekä pedagogiikasta keskustelemisen vähäisyys. Muutosta tähän on aktiivisesti etsitty 1990-luvulta lähtien erilaisin tutkimus- ja kehittämishankkein. (Turja 2011, 43.)

Pedagoginen ote varhaiskasvatuksessa on vähitellen vahvistunut ja samalla aikuinen-lapsi -valtasuhde on ollut muospaineissa. Tänä päivänä lapsia halutaan pitää aktiivisina ja aloitteellisina toimijoina. Esimerkiksi lapsen oikeuksien sopimus korostaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa ja lapsen oikeutta ilmaisunvapauteen. (Turja 2011, 43.) Myös varhaiskasvatuslaki sanoo, että varhaiskasvatuksen tavoitteena on varmistaa, että lapsi saa vaikuttaa itseään koskeviin asioihin (Varhaiskasvatuslaki 2015/580 § 2 a).

Vuonna 2018 varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Kuten kuviosta 1 nähdään, tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 53.) Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja kasvattajien välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Se läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden varhaiskasvatuksessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 53.)

KUVIO 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 53)

2.2 Kasvatuksen, opetuksen ja hoidon pedagoginen kokonaisuus

Suomessa varhaiskasvatus nähdään kokonaisuutena, joka koostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta (Hännikäinen 2013, 30). Varhaiskasvatusta toteutetaan kasvattajien, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatusta, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Nämä kolme käsitettä voidaan määritellä erikseen, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kasvattajan kokonaisvaltaisen

lähestymisen lapseen. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavalla eri-ikäisten lasten toiminnassa ja erilaisissa varhaiskasvatuksen muodoissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20-21.)

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Kasvatuksen avulla lapsia ohjataan muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti sillä hetkellä vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata lapsia havaitsemaan oman toimintansa vaikutuksia toisiin ihmisiin ja ympäristöön. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan ja käyttämään osaamistaan itsensä lisäksi myös toisten hyväksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 21.)

Opetuksen tarkoituksena on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan hyviä merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä ja ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä opetallaan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetuksen tulee tukea ja siinä tulee hyödyntää lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Kasvattajien tulee ottaa opetuksessa huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet ja vahvuudet sekä lapsen yksilöllisen tuen tarpeet (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 21.)

Hoito, entisellä nimellään perushoito, on lapsen fyysisistä tarpeista huolehtimista sekä myös tunnepohjaista välittämistä ja eettistä asennoitumista lapseen. Päivittäin toistuvat hoitotilanteet, eli rutiinitilanteet, kuten ruokailu, lepo, pukeminen ja riisuminen sekä hygieniasta huolehtiminen ovat keskeinen osa lapsen päivää niin kotona, kuin varhaiskasvatuksessakin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 21; Hännikäinen 2013, 35-36.) Mitä pienempi lapsi on, sitä enemmän aikaa kuluu päivästä hoitotilanteisiin. Hoitotilanteet edellyttävät lapselta fyysistä suoritusta, mihin pieni lapsi ei vielä pysty tai mitä hän ei vielä osaa tehdä. Lapset tarvitsevatkin niissä vielä aikuisen apua ja ohjausta iästä ja kehitystasosta riippuen. (Kettukangas & Härkönen 2014, 101-102)

2.3 Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet

Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan mm. vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, arjen hallintaa ja

omaksutaan hyviä tottumuksia. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä muihin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja toisen ihmisen läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 21.)

Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan itsestä huolehtimisen ja arjen taitoja, kuten pukeamista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimista. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsen tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia opetetaan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisen ihmisen kehoa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 23.)

Hoitotilanteissa erityisesti pienemmille lapsille on tärkeää saada tunnetankkausta, kiireetöntä aikuisen läsnäoloa ja yksilöllistä, jakamatonta huomiota. Ilmapiiri hoitotilanteissa tulisi olla rauhallinen ja kiireetön, antaen lapselle aikaa oppia ja harjoitella omaa tahtiaan. Hoitotilanteet ovat parhaimmillaan niin sanottuja ohjattuja toimintatuokioita, kunhan kasvattaja hyödyntää tilanteiden runsaat mahdollisuudet itsenäiseen harjoitteluun, oppimiseen ja opitun soveltamiseen. Esimerkiksi potalla istuessa tai lapsen pukiessa voidaan samaan aikaan loruilla, laulaa tai lukea kirjoja, aivan samalla tavalla kuin kasvattajan järjestämässä toimintatuokiohetkessäkin. (Piironen-Malmi & Strömberg n.d., 33-34.) Laadua ei siis ole vain hyvin suunnitellut ja toteutetut toimintatuokiohetket (Jarasto, Lehtinen & Nepponen 1999, 186). Hoitotilanteet päivähoiton arjessa ovat yhtä tärkeitä kuin varhaiskasvatuksen muu oppimis- ja leikkitoiminta (Piironen-Malmi & Strömberg n.d., 81). Hoitotilanteet vievät paljon aikaa lapsen päivästä ja sen takia niitä kannattaa kasvattajan hyödyntää pedagogisesti. (Piironen-Malmi & Strömberg n.d., 81.)

Hoitotilanteita on Suomessa tutkittu hyvin vähän ja tämän takia luotettavaa tutkimustietoa ja kirjallisuutta on vain vähän saatavilla. Erilaisia opinnäytetöitä, kandidaatintutkielmia ja pro gradu -tutkielmia on aiheesta tehty, mutta muuta tietoa ei paljoakaan ole olemassa. Tämä on hyvin yllättävää, sillä hoitotilanteet vievät suuren osan jokaisen lapsen päivästä.

Jo vuonna 2005 julkaistussa varhaiskasvatussuunnitelmassa puhutaan hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta, joten aiheen periaatteessa pitäisi olla tuttu (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15-16). Vuoden 2016 varhaiskasvatussuunnitelmassa hoitoa on määritelty jo aikaisempaa paremmin ja selkeämmin, mutta edelleenkin muuta tietoa aiheesta on hyvin vähän saatavilla (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20-21). Aihetta kirjoittaessa onkin noussut paljon kysymyksiä siitä, mistä tämä johtuu?

3 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

Suomen perustuslaissa todetaan, että ”lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti” (Suomen perustuslaki 1999/731 § 6). Samaan tapaan Suomen varhaiskasvatuslaissa sanotaan, että ”lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla” (Varhaiskasvatuslaki 2015/580 § 7 b). Lapsen oikeuksiin kuuluu kuulua tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 24).

Suomen varhaiskasvatussuunnitelma kertoo yksimielisesti, että lasten tulee saada osallistua toiminnan suunnitteluun ja arvioimiseen yhdessä kasvattajan kanssa. Tästä seuraa se, että pelkkä lasten toiveiden kuuntelu ja huomioiminen sopivissa arjen tilanteissa ei riitä osallisuuden toteuttamiseen. Esimerkiksi siis pelkkä toiveidenpuu, mihin kasvattaja kirjoittaa ylös lasten toiveita ja mitä toteutetaan sopivana päivänä ja aikana kasvattajalle sopivalla tavalla ei riitä yksinään osallisuuden toteuttamisesta osana arjen pedagogiikkaa. (Ahonen 2017, 68.)

Lapsilähtöinen pedagogiikka on ollut kauan yksi tärkeimmistä laatuksista suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Tällä tavalla toteutettu varhaiskasvatus on lasten itsensä näköistä ja se perustuu valmiiden toimintamallien ja -tapojen sijaan lasten kuulemiselle ja heidän tarpeidensa ja ideoidensa huomioimiselle. Tänä päivänä nämä periaatteet korostuvat entistä vahvemmin lasten osallisuutta painottavassa pedagogiikassa. (Roos 2016, 52-53.)

3.1 Osallistuminen, osallisuus vai osallistaminen

Usein kuulee puhuttavan osallisuudesta ja osallistumisesta samassa merkityksessä. Näiden sanojen merkityserot tulisi kuitenkin ymmärtää. Osallisuus ei tarkoita vain osallistumista tai läsnä olemista, vaan osallisena olemisessä oleellista on se, että yksilöt voivat myös vaikuttaa siihen toimintaan, johon he osallistuvat. Osallistuminen pelkästään on toimintaa, joka voi tapahtua vain muiden ihmisten ehdoilla. Tällöin ihminen on mukanaolija tilanteessa, joka on toisen ihmisen suunnittelema ja toteuttama. Osallistaminen

taas kuvaa ympäröivien ihmisten tai järjestelmän toimintaa, joka kohdistetaan lapseen. Vaihtoehtoinen sanapari osallistamiselle on ”osallisuuden mahdollistaminen”. (Turja 2010, 33-34.)

Pelkkä osallistuminen ei siis tarkoita, että lapsi kokisi olevansa osallinen toimintaan. Tärkeinä on lapsen myönteiset kokemukset osallisuudesta ja tilanteista, joissa hän on saanut vaikuttaa ja olla tasavertainen muiden kanssa. (Leinonen 2014, 18; Heinonen ym. 2016, 161.) Osallisuuden kokemus synnyttää lapsessa iloa ja innostusta ja luo tilanteesta mielekkään oppimisen ja vuorovaikutuksen tilanteen, johon hän sitoutuu intensiivisesti. (Leinonen 2014, 18.)

Osallisuus on tunne, joka syntyy ihmisen ollessa osallisena jossakin yhteisössä. Yhteisön jäsenenä voi olla esimerkiksi perheen, päiväkodin tai harrastustoiminnan kautta. Yhteisössä osallisuus ilmenee jäsenen arvostuksena, tasavertaisuutena ja luottamuksena, sekä mahdollisuutena vaikuttaa omassa yhteisössä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017.)

Osallisuus voidaan määritellä kolmella ulottuvuudella tai edellytyksellä. Nämä ovat:

1. Riittävä toimeentulo ja hyvinvointi
2. Toiminnallinen osallisuus
3. Yhteisöihin kuuluminen ja jäsenyys

Vajaus yhdellä tai useammalla osallisuuden ulottuvuudella voi tarkoittaa osallisuuden vähentymistä, eli osattomuutta ja syrjäytymisriskin lisääntymistä. Syrjäytymisellä tarkoitetaan yhteisön toiminnan ulkopuolelle jättämistä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017.) Osattomuuden kokemukset ovat vakavia mielenterveyden häiriintymisen peruskokemuksia (Mäkelä 2011, 14).

Vastaavasti kokemus vahvasta yhteydestä omaan minuuteen, kyvykkyydestä saada aikaan muutoksia, eli vaikuttaa maailmaan ja varmuus joukkoon kuulumisesta ovat mielenterveyden kulmakiviä. Varmistamalla lapsen mahdollisuus osallistua toimivana, tuntevana, ajattelevana ja luovana yksilönä jokaisessa lapsen kehitysvaiheessa varmistetaan hänen muodostumisensa eheäksi yksilöksi. (Mäkelä 2011, 14.)

3.1.1 Toimijuus

Lapsuutta ja lasten asemaa yhteiskunnassa on vasta vähän aikaa jäsennetty lasten aktiivisuutta ja toimintaa korostavan ajattelutavan avulla. Pitkään lapsia on tarkasteltu vain tulevaisuuden aikuisina. Tällä hetkellä on vahvana käsitys lasten toimijuudesta, eli lapsista aktiivisina osallistujina, joiden toiminnalla on vaikutusta. Lapset ovat sosiaalisia olentoja aivan kuten aikuisetkin, ja täten he ovat väistämättä toimijoita. Heidän toiminnallaan on vaikutuksia sosiaalisissa yhteisöissä niin kotona, päiväkodissa kuin yhteiskunnallisesti laajemminkin. (Turja & Vuorisalo 2017, 42.)

Toimijuudella tarkoitetaan yksilön valmiuksiin, itsenäisyyteen ja aktiivisuuteen osallistua sosiaalisissa yhteisöissä. Toimijuudesta on kyse vain silloin, kun toimijat saavat tekemissillään aikaan muutoksia ja seuraamuksia. Toimijuuteen liitetään usein myös tavoitteellisuus ja pyrkimys tiettyihin päämääriin. Siihen liittyy myös kyky tunnistaa ympäristön omalle toiminnalle luomia mahdollisuuksia. (Turja & Vuorisalo 2017, 42-43.)

Toimijuuden yksi keskeisin piirre on tavoitteellisuuden lisäksi omien aikomusten tunnistaminen ja nimeäminen. Lapsilla tämä taito kuitenkin on aika kyseenalaista, sillä kielelliset- ja kognitiiviset taidot eivät lapsilla vielä mahdollista toiminnan syy-seuraus-suhteiden sanallistamista ja arviointia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei lapset saisi toiminnallaan aikaan seurauksia. Lasten toiminnallinen tavoitteellisuus ei myöskään katoa, vaikka lapsi ei vielä osaisi sanallisesti kertoa tavoitteistaan. Lapset osaavat usein toiminnallisesti näyttää sen, mitä he eivät vielä osaa puheeksi. (Turja & Vuorisalo 2017, 43.)

Valta ja valtasuhde on toinen keskeinen tekijä, joka erottaa aikuisten ja lasten toimijuuden. Yleisesti ottaen lapsilla on aina vähemmän valtaa kuin aikuisilla. Tämän takia lapset eivät voi toimia samalla tavalla kuin aikuiset. Valtaepätasapainosta huolimatta lapsilla on yleensä kuitenkin aina käytössään valtaa suhteessa aikuiseen. Tästä hyvänä esimerkkinä on se, miten kasvattajan määräämä pakko toimii aina huonommin kuin lapsen kanssa neuvottelu. Lapset voivat siis vaikuttaa vahvasti siihen, miten vuorovaikutustilanteet etenevät, vaikka heillä harvoin on päätöksentekoon liittyvää valtaa aikuisen kanssa. Kasvattajien ja lasten väliset suhteet ovat siis monella tavalla merkittäviä lasten toimijuuden toteutumisen ja estymisen kannalta, sillä kasvattajalla on paljon valtaa siihen, miten ja

millaisin seurauksin lasten aktiivinen osallistuminen voi toteutua. (Turja & Vuorisalo 2017, 43.)

Toimijuudella on läheinen suhde osallisuuteen. Nämä kaksi käsitettä on kuitenkin hyvä erottaa toisistaan. Lapsia ja lapsuutta tarkastellessa toimijuus nostaa esiin lasten arjen tässä ja nyt: mitä lapset tekevät, miten he toimivat ja mitä siitä seuraa. Osallisuuteen liittyvä toimijuus kuvaa puolestaan lapsella olevia kykyjä ja mahdollisuuksia sekä tilaisuuksia vaikuttaa ja ottaa osaa päätöksentekoon. (Turja & Vuorisalo 2017, 44-45.)

3.1.2 Osallisuuden tavoitteet

Osallisuuden tavoitteena on kasvattaa lapsista aktiivisia ja ajattelevia, itseensä luottavia ja itsensä näköisiä sekä toiset ihmiset huomioon ottavia tulevaisuuden aikuisia. Nämä ovat ominaisuuksia, joita ei voi oppia sopeutumalla tai mukautumalla aikuisten päätöksiin. Ne voidaan oppia harjoittelemalla vastuun ottamista ja vastuun kantamista. Aikuisen tehtävä on rohkaista lasta harjoittelemaan ja varmistaa, että harjoittelulle on tarpeeksi mahdollisuuksia lapsen kehitystasoon nähden. (Roos 2016, 54.) Osallisuuden kautta kehittyy lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja heidän myönteinen kokemus kuulaksi ja nähdyksi tulemisesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30.)

Osallisuuden toimintakulttuurissa tavoitteena on oppia toimimaan yhdessä toisten ihmisten kanssa. Osallisuudessa harjoitellaan neuvottelutaitoja, kuuntelemista, ideoiden jakamista, yhteistä vastuunottoa, toisen ihmisen kunnioittamista ja huomioimista, toisten ajatusten ja mielipiteiden sietämistä ja pikkuhiljaa kunnioittamista sekä empatiataitoja. Yhdessä lasten kanssa opetellaan ymmärtämään, että asiat eivät vain tapahdu, vaan kyse on valinnoista ja teoista. (Kataja 2014, 68.)

Ainoastaan aikuisten antamien ohjeiden mukaan toimimisen sijaan, osallisuuden toimintakulttuurissa opetetaan lapsia ajattelemaan itse ja tekemään valintoja niiden seurauksia mielessä pitäen: "Mieti, mitä vaatteita kannattaa pukea ulos tällaisessa säässä?". Kokemus ja virheistä oppiminen auttavat myös ymmärtämään, miksi esimerkiksi vessassa kannattaa käydä aina ennen ulos lähtöä. Kun lapsi on kerran joutunut tulemaan vessahädän takia kurakelillä kesken ulkoilua sisään vessaan, riisumaan pahimmassa tapauksessa kolme

kerrosta vaatteita ja pukea kaikki väli-, toppa- ja kurvaatteet itsenäisesti takaisin päälle ja menettää tämän takia paljon leikkiaikaa kavereiden kanssa, muistaa varmasti seuraavalla kerralla, miksi aikuinen kehottaa käymään siellä vessassa aina ennen ulos menoa. Ei aikuinen halua kiusata, vaan helpottaa lapsen elämää neuvomalla hyvistä valinnoista. (Kataja 2014, 63.)

3.1.3 Vuorovaikutus on osallisuuden perusta

Osallisuus paikantuu osaksi lasten ja aikuisten välistä päivittäistä kanssakäymistä ja vuorovaikutusta. Tällä tavalla ajateltuna vuorovaikutus on osallisuuden, kuten ylipäätään kasvatuksen perusta. Ei siis ole lainkaan yhdentekevää, millä tavalla vuorovaikutus arjessa rakentuu. Vuorovaikutus voi toteutua laadukkaana vain silloin, kun ilmapiiri on yhteisön kaikilla tasoilla vuorovaikutukseen kannustava. Täytyy myös muistaa, että vastuu vuorovaikutuksesta ei voi jakaantua tasaisesti aikuiselle ja lapselle, vaan aikuisen on otettava päävastuu lapsen vielä harjoitellessa vuorovaikutustaitojaan. (Roos 2016, 55.)

On todettu, että lapsi voi kokea aitoa osallisuutta vain siinä tilanteessa, että aikuinen tavoittaa lapsen näkökulman asioihin (Roos 2016, 56). Aikuisen täytyy olla valmis luopumaan omista suunnitelmistaan ja tulkinnoistaan ja antaa tällä tavalla tilaa vaihtoehtoisille tavoille toimia. Aikuisen tulisi siirtää omat lähtökohtansa ja asenteensa sivuun silloin, kun hän lähestyy lapsen näkökulmaa. Näin hän kykenee kuulemaan, seuraamaan ja tulkitsemaan lasten viestejä ja tarkoituksia selkeämmin. (Akola 2007, 23.) Lapsen kokemus siitä, että hän tulee kuulluksi ja hyväksytyksi, on ensiarvoisen tärkeää. Aikuisen tulee aktiivisesti kannustaa lasta vuorovaikutukseen ja omien mielipiteiden ilmaisemiseen. (Roos 2016, 56.)

Mitä enemmän lapsilla on tietoa toiminnan tai tekemisen taustoista ja tavoitteista ja mitä enemmän he voivat tehdä aloitteita, ideoida toimintaa ja olla päättämässä siitä, sitä enemmän he kokevat voivansa vaikuttaa. Tärkeää osallisuudessa on yhteistoiminnallisuus ja tasavertainen aloitteiden teko sekä asioista neuvottelu lasten ja aikuisten välillä. (Turja 2011, 49-50.) Kun yhdessä lasten kanssa ideoidaan ja neuvotellaan, lapsi oppii, että asioiden toteuttamisella on monia reunaehtoja. Näitä voivat olla toisten ajatukset, resurssit, aika ja raha. Näiden reunaehtoisten sisällä ideoita voidaan soveltaa ja niitä voidaan toteuttaa. (Kataja 2014, 68.)

Helpointa lasten on päästä vaikuttamaan päiväkodissa omiin henkilökohtaisiin asioihinsa, kuten siihen, mitä hän juo, kuinka paljon hän syö tai mitä hän leikkii. Harvemmin lapsia otetaan päiväkodissa mukaan kuitenkaan aikuisten ja lasten yhteisistä asioista neuvottelemiseen ja päättämiseen. Näitä voivat olla esimerkiksi laajemmat projektit, toimintaympäristön muokkaaminen, uusien lelujen hankinta tai säännöistä ja päivärytmistä sopiminen. Usein aikuiset kokevat helpommaksi ottaa vastaan lapsilta ryhmän toimintaa koskevia ideoita ja muokata ne sitten itse valmiiksi toiminnaksi. Harvemmin aikuiset tarjoavat lapsille mahdollisuuksia osallistua koko suunnittelu-, valmistelu- ja arviointiprosessiin. Todellisuudessa lapset osaavat ja pystyvät suunnittelemaan isojakin projekteja alusta loppuun saakka aikuisten sopivalla tuella ja yhteisneuvottelujen avulla. (Turja 2011, 50-51.)

Päiväkodin tilojen ja materiaalien käyttömahdollisuus ja saatavuus ovat lapsille usein rajallista. Lapset eivät pääse kaikkiin päiväkodin tiloihin, osa materiaaleista on lukollisissa kaapeissa tai varastoissa ja osa välineistä saattaa olla piilossa kaapeissa niin, etteivät lapset edes tiedä niiden olemassaolosta. (Turja 2011, 51.) Tällä tavalla lasten tekemistä, ideointia ja aloitteiden tekoa säädellään ylhäältä käsin. (Turja 2011, 51; Turja & Vuorisalo 2017, 47.)

Kasvattajalla on suuri rooli lapsen osallisuudessa. Osallisuuden toteutuminen vaatii kasvattajaa muokkaamaan toimintaympäristöä osallisuutta edistäväksi. Kasvattajan tulee myös keskittyä haasteisiin, jotka ovat lapsen osallisuuden tiellä. (Venninen, Leinonen, Lipponen & Ojala 2014, 216.)

3.2 Osallisuus osaksi jokapäiväistä toimintakulttuuria

Kasvattajan lapsikäisyyden muuttuminen on nostettu useaan kertaan esiin tutkimuksissa, kun osallisuutta halutaan lisätä. Kasvattajilla on paljon tietoa, mutta uusien työmenetelmien oppiminen ja käytäntöön tuominen vaatii aikaa, ymmärrystä ja yhteistä keskustelua osallisuudesta omassa työssä. Lasten mukaan ottaminen suunnitteluun vaatii aivan uudenlaisia rutiineja ja toimintatapoja, jolloin vanhoista toimintatavoista pitää pystyä luopumaan. Päiväkodin perinteiseen päiväjärjestykseen pitää löytyä tilaa ja joustavuutta, jotta kasvattajilla olisi aidosti aikaa ja mahdollisuuksia pysähtyä kuulemaan lasten ideoita

ja aloitteita. Voi olla hyvin vaikeaa antaa lapselle osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksia perinteisillä kerran viikossa kasvattajien kaavamaisesti vedetyillä musiikki-, jumppa- tai askartelutuokioilla. Toiminnan rakenteilla mahdollistetaan sekä suunnittelu että spontaani kohtaaminen ja toiminta lasten ja aikuisten välillä. (Järvinen & Mikkola 2015, 17-18.)

Kun ryhmässä halutaan ottaa osallisuus osaksi jokapäiväistä toimintakulttuuria, tulee katse suunnata jokaisen kasvattajan yksilölliseen sekä koko kasvattajayhteisön yhteiseen ajattelu- ja toimintatapaan. Muutos kohti lasten osallisuuden vahvistamista näkyy kasvattajien pedagogisessa toimintatavassa: siinä, mitä ja miten toimintaa suunnitellaan, miten suunnittelussa jätetään joustavasti tilaa lasten omille oivalluksille, aloitteille ja ongelmanratkaisuille, miten pedagogiset tavoitteet upotetaan osaksi sellaista toimintaa, jossa myös lapset kokevat tulevansa osallisiksi ja miten dokumentointia käytetään apuna, kun arvioidaan tavoitteiden suunnasta etenemistä ja tehdään lapsille ja heidän vanhemmilleen näkyväksi toiminnan merkityksellisyyttä. (Turja & Vuorisalo 2017, 55.)

3.3 Katoaako pedagogiikka osallisuuden myötä

”Varhaiskasvatuksen henkilökunnalla voi olla hyvin vaihtelevia käsityksiä siitä, mitä osallisuus käytännössä tarkoittaa” (Turja & Vuorisalo 2017, 45). Osallisuuden toimintakulttuurissa päiväkotiki ei ole, monen kuitenkin niin luullessa, toiveiden toimisto, joka toteuttaa kaikki lasten toiveet. Osallisuus ei tarkoita äärimmäistä lapsilähtöisyyttä tai vapaata kasvatusta. Osallisuus on ennen kaikkea yhteisöön kuulumista ja yhteistä tekemistä, vuorovaikutusta, keskustelua, kuulemistä ja kuulluksi tulemistä, toisten huomioimista, sitoutumista, valintojen tekemistä ja valintojen seurausten kantamista. Lasten osallisuutta ei voi myöskään olla ilman aikuisten osallisuutta ja aikuisen vastuuta. Osallisuuteen vetoaminen ei siis voi ikinä olla tekosyy kasvattajan passivoitumiselle. (Kataja 2014, 67.)

Monessa päiväkodissa kalenteri ja viikkosuunnitelma ovat aivan täynnä erilaisia aikuisjohtoisia toimintatuokioita ja aikaa ei jää lasten aloitteille ja suunnitteluille. Tämä perustellaan vasun vaatimuksilla. Vasu ei kuitenkaan vaadi ainoatakaan aikataulutettua tuokiota eikä tiukkaa viikko-ohjelmaa, jossa jokaisella viikonpäivällä on oma teemansa ja tuokionsa. (Kataja 2014, 58.) Sen sijaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on toteuttaa lap-

sen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa lapselle myönteiset oppimiskokemukset. Toimintatapojen tulee olla lasta kunnioittavia ja lapsen täytyy saada vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin. Varhaiskasvatussuunnitelma painottaa selvästi lapsen osallisuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 15-16, 30.)

Lapsen kasvaminen ja oppiminen ovat jokahetkistä intensiivistä olemista. Jotta lasten osallisuus mahdollistuu, vaaditaan kasvattajalta uudenlaista asennoitumista arkeen. Lapsille ei tarvitse suunnitella tekemistä, johon heillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa. Sen sijaan kasvattajan tulisi pohtia menetelmiä kuulla, tuntea ja kohdata lasten kertomia ajatuksia. Muutoksen täytyy tapahtua ennen kaikkea kasvattajan ajattelussa ja toimintatavoissa. (Kataja 2014, 58.) Osallisuuden pedagogiikassa vaikeinta ei siis ole saada lapsia osallisiksi. Vaikeinta on aikuisena oppia näkemään arjessa ne mahtavat oppimisen, kokemisen ja yhdessäolon hetket, mihin olisi missä tahansa hetkessä mahdollisuus tarttua. (Kataja 2014, 58.)

Osallisuuden toimintakulttuuria rakentaessa kasvattajat joutuvat tosissaan pohtimaan, mikä varhaiskasvatuksessa on tärkeää. Millaisia toimivia ja toimimattomia rakenteita ja struktuureja olemme arkeemme luoneet? Ja keitä varten nämä rakenteet ovat? Helpompaa ja sujuvampaa aikuisten työntekoa varten, vai lasten parasta ajatellen? Keitä varten suunnitellaan tiukkoja viikko-ohjelmia, joissa joka maanantai jumpataan, tiistaisin askarrellaan ja keskiviikkoisin retkeillään? Suunnitellaanko nämä oikeasti lapsia varten, vai aikuisten turvallisuudentunteen, ennakoitavuuden ja selkeyden takia? (Kataja 2014, 68-69.)

Osallisuuspedagogiikassa toimintatuokioiden suunnittelun sijaan voidaan suunnitella ryhmän pedagogisia lähtökohtia ja toimintakulttuuria. Suunnittelu painottuu toimintaympäristöön, monipuolisen ja innostavien toimintamahdollisuuksien luomiseen ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmien pohjalta rakennettuun ryhmävasuun. Kasvattajien tulee vaatia itseään perustelemaan kaikki, mitä päivän aikana tapahtuu ja kysymään itse itseltään, onko tapahtumat linjassa tavoitteiden ja arvojen kanssa. (Kataja 2014, 59.) Tällä tavalla kasvattaja ei unohda pedagogiikkaa arjen keskellä.

Jokaisella lapsella on varhaiskasvatuksessa omat tavoitteensa, joita yhdessä pohditaan vanhempien ja kasvattajien kesken lapsen yksilöllisessä varhaiskasvatussuunnitelmassa.

Lapsen tavoitteiden saavuttaminen on mahdollista lukuisilla eri keinoilla. Miksi siis lapsen pitäisi askarrella siiliaskartelu hienomotoriikkaa harjoittaakseen, kun hän voisi sormiskeitata, rakennella pikkulegoilla tai vaikka pujotella helmiä? Miksi emme lähde yhdessä lapsen kanssa pohtimaan, mikä häntä voisi kiinnostaa? Miksi emme tuo toimintaympäristöön sellaisia välineitä ja tarvikkeita, jotka jo pelkällä olemassa olollaan voisivat innostaa lasta tekemään ja harjoittelemaan ihan vahingossa sellaista taitoa, minkä kanssa lapsi tarvitsisi harjoitusta? Menetelmät tulisi määräytyä yksilöllisesti lapselle hänen tavoitteidensa mukaan. Siiliaskartelu itsessään ei ole varhaiskasvatuksen tavoite, vaan menetelmä, mitä voisi käyttää, mikäli tavoitteet sellaista kaipaavat. Kun kasvattajalla on mielessään tavoitteet, lapsen kehityksen hyvä tuntemus ja kyky soveltaa näitä eteen tulevista tilanteista, on arjessa mahdollisuus tarttua tilanteisiin ilman suunniteltuja ja vedettyjä tuokioita ja samalla lasten aloitteita rikastetaan, tuetaan ja mahdollistetaan kasvattajan toimesta. Kaiken takana, osallisuuden ytimessä ovat havainnointi, lasten aito kuuleminen, herkkyys huomata ja tarttua hetken tarjoamaan tilaisuuksiin ja aito innostus lasten aloitteita kohtaan. (Kataja 2014, 60.)

Osallisuuspedagogiikassa voi tulla riski, että toiminta pahimmassa tapauksessa näyttyy päämäärättömänä puuhasteluna. Jotta tältä riskiltä vältytään, on dokumentoinnin ja havainnoinnin merkitys keskeistä. Dokumentointi nostaa näkyviin kokonaisuuden osat alueineen ja tarkastelemalla niitä vasun kautta voidaan huomata, onko jokin osa-alue jäänyt liian vähäiselle huomiolle. Dokumentointi toimii siis sekä arvioinnin että suunnittelun apuvälineenä ja on tärkeä osa kasvattajien työtä. Dokumentoinnin välineenä voi vart toimia mm. video- ja valokuvaus, lapsiryhmäblogit tai kasvunkansiot. (Kataja 2014, 61.)

Osallisuudessa on kyse viime kädessä kasvamisesta demokraattiseen ajattelu- ja toimintatapaan. Tässä toimintatavassa sekä lapsilla että aikuisilla voi olla monenlaisia tavoitteita, tarpeita, näkökulmia ja kiinnostuksen kohteita. Tällä tavalla kaikille yhteisen ja merkityksellisen toiminnan järjestäminen edellyttää myös yhteisiä neuvotteluja. (Turja & Vuorisalo 2017, 47.) Lapsen osallisuus ja sitä kautta lapsen hyvinvointi ovat avainasemassa siihen, millaisena kansalaisena lapsi myöhemmin yhteiskuntaamme rakentaa (World Vision, N.d.).

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, kuinka osallisuus konkreettisesti näkyy Lempäälän kunnassa päiväkotit Otsonmäessä ja kuinka kasvattajat voivat tukea ja mahdollistaa lapsen osallisuuden hoitotilanteissa. Opinnäytetyön toinen tarkoitus on selvittää, kuinka päiväkotit Otsonmäen työntekijät kokevat työssään osallisuuden ja mistä he saavat motivaation osallisuuden toteuttamiseen. Työn tavoitteena on tuottaa tietoa osallisuudesta ja siitä, mitä päiväkodin kasvattajat arjessa tekevät tukeakseen ja mahdollistaakseen lasten osallisuuden hoitotilanteissa.

Opinnäytetyö tehdään yhteistyössä Lempäälän kunnan päiväkotit Otsonmäen kanssa. Päiväkotit Otsonmäki sijaitsee Lempäälän kunnassa, Sääksjärvellä. Päiväkotit tarjoaa kunnallista päivähoitoa kuudessa sisarusryhmässä 1-5 vuotiaalle lapsille. Tämän lisäksi päiväkodissa toimii Lempäälän kunnan avointa kerhotoimintaa kolmena päivänä viikossa.

Näkökulma opinnäytetyössä painottuu kasvattajien ajatuksiin ja kokemuksiin. Osallisuuden hoitotilanteet rajataan ruokailuun, pukemiseen ja riisumiseen, lepoon ja hygieniasta huolehtimiseen, jotka päivittäin arjessa toistuvat ja jotka ovat hyvin keskeinen osa lapsen päivää jokaisessa päiväkodissa (Lapsuus Lempäälässä -vahva silta tulevaisuuteen 2017, 29).

Päiväkotit Otsonmäki lähti opinnäytetyöhön mukaan ja he kokivat työn tarpeelliseksi, jotta heidän toimintatapansa ja osallisuuden pedagogiikka voisivat tulla työn kautta näkyvimiksi. Tutkimuskysymykset on suunniteltu yhteistyössä päiväkotit Otsonmäen kanssa. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millä tavalla lasten osallisuus konkreettisesti näkyy ja miten aikuinen tukee ja mahdollistaa lasten osallisuuden hoitotilanteissa?
2. Kuinka kasvattaja kokee työssään osallisuuden ja mistä motivaatio osallisuuden toteuttamiseen tulee?

4.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Opinnäytetyö on toteutettu laadullisena, eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Laadulliseen tutkimukseen päädyin, sillä tarkoituksena oli kerätä kokemusperäistä ja kuvailevaa tietoa vain yhdestä päiväkodista. Tuloksena saamaani tietoa ei voi yleistää, koska tutkittavana on ollut vain yksi päiväkotitoiminta. Laadullisessa tutkimuksessa on erittäin tärkeää, että henkilöillä, joilta tietoa kerätään, on tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tietoa ja kokemusta (Tuomi & Sarajärvi 2011, 85).

Laadullinen tutkimus tarkoittaa mitä tahansa tutkimusta, jonka avulla pyritään ”löydöksiin” ilman tilastollisia menetelmiä tai muita määrällisiä keinoja (Kananen 2014, 18). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään saamaan ymmärrys ilmiöstä, eli vastaamaan kysymykseen ”Mistä tässä on kyse?”. Laadullinen tutkimus ei pyri yleistämään, eikä siinä voida laatia yksityiskohtaisia kysymyksiä. (Kananen 2014, 16.) Laadullinen tutkimus on usein kuvailevaa, eli deskriptiivistä, jossa käytetään sanoja ja lauseita, kun taas määrällinen tutkimus perustuu lukuihin (Kananen 2014, 18-19).

Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tavoitteena on tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.) Tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen, syvälinen ymmärtäminen ja tulkinnan antaminen. Siinä tutkitaan useimmiten vain yksittäistä tapausta. Tavoitteena on saada yhdestä havainnointiyksiköstä irti mahdollisimman paljon, eli tapausta käsitellään aina perusteellisesti. (Kananen 2014, 19.)

Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä ovat luonnollisessa ympäristössä tapahtuva tutkimus, aineisto kerätään asianomaisilta tutkittavilta vuorovaikutussuhteissa, tutkija on aineiston kerääjä, tutkimusaineisto on monilähteistä, aineiston analyysi on käytännöstä teoriaan (induktiivinen), palautuvaa (rekursiivinen) ja vuorovaikutteista (interaktiivinen), huomio on tutkittavan näkökulmassa, merkityksissä ja näkemyksissä ja tavoitteena on kokonaisvaltainen ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä. (Kananen 2014, 18.)

Laadullisessa tutkimuksessa ollaan erityisen kiinnostuneita merkityksestä, eli siitä, kuinka ihmiset kokevat ja näkevät reaalimaailman. Laadulliseen tutkimukseen kuuluu suora kontakti tutkittavan ja tutkijan välille, jolloin tutkija menee ”kentälle” ilmiön pariin haastattelemaan ja/tai havainnoimaan. (Kananen 2014, 19.)

4.3 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Aineistonkeruumenetelmänä opinnäytetyössä käytettiin teemahaastattelua, eli puolistrukturoitua haastattelua. Valitsin haastattelun, koska se on laadullisen tutkimuksen käytetyin tiedonkeruumenetelmä (Hirsijärvi & Hurme 2000, 75; Kananen 2014, 70.) Teemahaastatteluun päädyin sen takia, että halusin pystyä tarkentamaan vastaajien kysymyksiä tarpeen mukaan ja kysymään tarkentavia lisäkysymyksiä. Halusin haastattelujen olevan myös mahdollisimman luottamuksellisia ja tämän takia en halunnut ryhmähaastatteluja.

Tuin teemahaastatteluita havainnoimalla työntekijöiden toimintaa arjessa. Havainnointi ei kuitenkaan ollut varsinainen tutkimusmenetelmä opinnäytetyössä. Tämä johtuu siitä, että havainnointia olisi täytynyt tehdä hyvin paljon, jotta sitä olisi voinut pitää luotettavana tiedonkeruumenetelmänä ja aikataulu opinnäytetyössä oli hyvin tiukka. Halusin kuitenkin käydä havainnoimassa jokaisessa päiväkotiryhmässä, joiden kasvattajia opinnäytetyöhöni haastattelin. Tämä sen takia, että pystyin tällä tavalla varmistamaan heidän puhuneen totta haastatteluissa.

Teemahaastattelu tarkoittaa kahden ihmisen välistä keskustelua yhdestä aiheesta kerrallaan. Tutkija on etukäteen miettinyt aiheet, eli teemat joista keskustellaan tutkittavan kanssa. Teema on hyvin yleisluontoinen ja oikeastaan vain keskustelun aihe. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 75; Kananen 2014, 70.)

Teemahaastattelu etenee niin, että aloitetaan jostakin teemasta yleisellä tasolla ja edetään yhden teeman osalta aina yksityiskohtaisempiin kysymyksiin. Keskustelu tapahtuu aina haastateltavan ehdoilla. Tällä tavalla tutkija saa tutkittavan avautumaan vähitellen ja luottamus kasvaa. (Kananen 2014, 77.) Avoimet kysymykset tuottavat enemmän ja laajempaa tietoa ja ymmärrystä kuin suljetut kysymykset, ja ne johdattelevat vähemmän tietynlaisiin vastauksiin (Kananen 2014, 79). Haastattelijan täytyy olla mahdollisimman neutraali riippumatta siitä, millaisia vastauksia hän tutkittavalta saa. Teemahaastattelu on hyvä nauhoittaa, sillä muistiinpanojen kirjoittaminen rikkoo aidon vuorovaikutuksen. (Kananen 2014, 84-85.)

Havainnointi on yksi vanhimmista tieteellisen tutkimuksen menetelmistä. Havainnoinnin etuna ovat tilanteen ja ilmiön autenttisuus, sillä ilmiö tapahtuu luonnollisessa ympäristössään. (Kananen 2014, 65-66.) Havainnoinnin tärkeä työkalu on havainnointipäiväkirja. Tapahtumat ja niiden yksityiskohdat unohtuvat helposti ja tämän takia on tärkeää kirjoittaa muistiinpanoja. Havainnointipäiväkirjaa käytetään dokumentoinnin keinona, joka on todiste tiedonkeruusta. Päiväkirjaan kirjataan ylös tukittavaan ilmiöön liittyvä tapahtumat. Ilman dokumentointia havainnointi ei ole tieteellistä. (Kananen 2014, 67, 69.) Vaikka havainnointi ei ole opinnäytetyössä virrallinen tutkimusmenetelmä, on nämä asiat silti tärkeää tiedostaa.

Opinnäytetyön aineistonkeruussa haastateltiin teemahaastatteluilla kolmesta lapsiryhmästä yhteensä seitsemän kasvattajaa. Osa kasvattajista työskenteli päivähoitajina, osa päivähoiton opettajina. Kaikista haastateltavista käytetään opinnäytetyössä yhtenevää nimitystä ”kasvattaja”. Haastatteluhetkellä paikalla olivat vain yksi haastateltava ja haastattelija. Tällä tavalla varmistettiin tilanteen rauhallisuus ja keskustelua ei päästy keskeyttämään. Haastattelujen apuna käytettiin haastattelun runkoa, joka löytyy liitteistä (liite 1.). Haastateltavat saivat haastattelujen teemat etukäteen itselleen, jotta he pystyivät valmistautumaan haastatteluun.

Haastatteluja tuettiin havainnoimalla näiden seitsemän kasvattajan toimintaa arjen hoitotilanteissa. Havainnointia käytettiin yhden kerran yhtä ryhmää kohden ja siinä keskityttiin kasvattajan tapaan toimia ja käyttäytyä hoitotilanteissa. Apuna havainnoinnissa käytettiin opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä. Havainnoija seurasi ja havainnoi ryhmän arkea vierestä, eikä toiminut yhtenä ryhmän jäsenenä. Havainnoinnilla varmistettiin se, että teemahaastatteluissa selvinneet asiat ovat varmasti totta ja pätevät myös arjessa.

4.4 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Valitsin analysointimenetelmäksi opinnäytetyöhöni aineistolähtöisen sisältöanalyysin ja käytin aineiston analysoinnissa menetelmänä teemoittelua. Aineiston teemoittelussa painotetaan jokaisesta teemasta esiin nousseita kommentteja. Teemoittelussa siis ryhmitellään aineistoa aihepiirin mukaan kuten luokittelussa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93).

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi koostuu kolmivaiheisesta prosessista. Vaiheet ovat pelkistäminen, aineiston ryhmittely ja teoreettisen käsitteen luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 108.) Sisällönanalyysi aloitetaan pelkistämällä aineisto. Tällä tavalla saadaan karsittua aineistoa ja saadaan epäolennainen tieto pois. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91-92). Seuraavassa vaiheessa aineisto ryhmitetään, eli aineisto käydään uudelleen läpi ja alkuperäisistä vastauksista etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja niistä muodostetaan oma luokka. Viimeiseksi aineistosta erotetaan olennainen tieto ja luodaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109-111.)

Käytännössä aivan ensimmäiseksi litteroin äänitetyt haastattelut, eli kirjoitin ne puhtaaksi sana sanalta. Tämän jälkeen luin aineiston pariin kertaan, jotta sain siitä selkeän kokonaiskuvan. Seuraavaksi jätin aineistosta pois kaiken epäolennaisen, eli pelkistin aineiston. Tässä vaiheessa halusin tulostaa aineiston, jotta minun olisi helpompi alkaa ryhmittelemään sitä. Minulla oli jo hyvä kokonaiskuva aineistosta, joten tiesin suunnilleen, millaisia ryhmiä siitä oli saatavilla. Lähdin värittämään aineistoa erilaisilla väreillä, joilla ryhmittelin vastauksia teemoittain. Eri värit konkretisoivat ryhmät minulle paremmin ja minun oli tällä tavalla helpompi lähestyä pitkiä tekstejä. Ryhmittelin aineiston kahteen kertaan. Ensin ryhmittelin ne isompien otsikoiden alle, jotka otin haastattelurungosta (Liite 1.). Seuraavaksi ryhmittelin aineistot näiden otsikoiden sisällä. Ryhmittelyn lomassa jäi aineistosta toiseen kertaan epäolennaista tietoa pois kuin itsestään. Lopuksi erottelin ryhmittelyistä kaiken olennaisen tiedon ja aloin luomaan niille teoreettisia käsitteitä. Kun olin saanut kirjoitettua ylös kaikki käsitteet, aloin avaamaan niitä työhöni ja pohtimaan niistä johtopäätöksiä.

5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

5.1 Osallisuus päiväkotiki Otsonmäen hoitotilanteissa

Päiväkotiki Otsonmäessä toteutetaan vahvasti osallisuuspedagogiikkaa arjessa, ja kaikki kasvattajat ovat siihen sitoutuneita. Osallisuus näkyy arjessa ihan jokaisessa päivän tilanteessa aina ruokailusta lepo hetkeen ja vessasta pukemiseen. Lapsille on tärkeää, että he saavat vaikuttaa pitkin päivää omiin asioihinsa.

5.1.1 Ruokailu

Ruokailutilanteet voivat olla hyvin erilaisia erilaisissa päiväkodeissa. Toisissa päiväkodeissa annetaan ruoka lapselle suoraan nenän eteen, kun taas toisissa päiväkodeissa lapsi pystyy vaikuttamaan hyvinkin paljon siihen, mitä syö ja kuinka paljon. Päiväkotiki Otsonmäki on aivan sieltä toisesta ääripäästä: lapsi pystyy vaikuttamaan hyvin moneen asiaan omassa ruokailussaan.

Päiväkotiki Otsonmäen kasvattajat luottavat lapsiin. Tämä näkyy siinä, että kasvattajat antavat lapsille vastuuta ja lapset osaavat ottaa vastuuta vastaan. Ruokailutilanne alkaakin sillä, että ryhmään haetaan ruokakärri. Kasvattajat kertovat, että lapset hakevat ruokakärriä itsenäisesti keittiöstä. Ruokakärriä hakemaan lähtee yleensä kaksi lasta, joista toinen aukaisee ovia, kun toinen työntää ruokakärriä. Pienempien lasten kanssa kasvattajat menevät mukaan kärriä hakemaan, mutta suurin osa lapsista osaa toimia itsenäisesti ruokakärriä kanssa.

Kasvattajat ja lapset purkavat ruokakärriä yhdessä ennen ruokailua: ruoka laitetaan yhdessä lasten kanssa esille, puhtaat astiat viedään omille paikoilleen sekä mukit ja leivät viedään pöytään.

Kasvattajat kertovat, että heidän vastuullaan on pitää huolta hyvästä hygieniasta ruokailutilanteissa. Jokainen lapsi ja myös aikuinen käy pesemässä kätensä ennen ruokailua ja ruokiin koskemista ja siitä pitää huolen aikuinen. Ei riitä, että kädet pestään vain pelkällä vedellä nopeasti viruttaen, vaan kädet täytyy pestä kunnolla saippualla. Tämä johtuu siitä,

että lapset saavat ottaa itse oman ruokansa ja pöpöt tarttuvat helposti ruokien ottimista lapselta lapselle ja päätyvät nopeasti suuhun syömisen yhteydessä.

Haastatteluissa ilmeni, että ruokailuun yritetään mennä mahdollisuuksien mukaan pienryhmissä. Pienryhmissä toimimisella varmistetaan se, että lapsi saa riittävästi aikaa ja yksilöllisyyttä ruokailutilanteessa, joka mahdollistaa osallisuuden toteutumisen.

Jos maitotölkki on raskas, nii yhdessä pidetään kiinni, ku kaadetaan maitoa. Tehdään mahdolliseksi se, että lapsi voi tehdä itse.

Kaikki kasvattajat olivat yhä mieltä siitä, että lapset saavat ottaa itse oman ruokansa lautaselleen. Vain kaikkein pienimmille lapsille annetaan ruoka valmiina pöytään. Kasvattaja sanoittaa lapselle vieressä yksilöllisesti, paljonko ruokaa kannattaa ottaa ja kertoo, että ruokaa pitäisi ainakin vähän maistaa. Kasvattajalla on toiminnan takana koko ajan lapsikohtainen tuntemus, jonka avulla kasvattaja esimerkiksi tietää, paljonko lapsi oikeasti jaksaa syödä ruokaa. Kasvattaja auttaa tarvittaessa lautasen kantamisessa pöytään, mutta pääsääntöisesti lapsi kantaa lautasensa itse. Kasvattajat kertovat, että ei haittaa, vaikka ruokaa välillä läikkyisikin lattialle, se siivotaan yhdessä lapsen kanssa.

Mutta se, ettei aikuinen lado siinä valmiiks niille lautasille, vaan ne saa yrittää tehdä sitä itse.

Se, et ollaan siinä neuvomassa, ohjeistamassa, kun lapsi ottaa ruokaa, nii ettei se ota viittä jättikauhallista vaan sen takia et sen ottaminen on kivaa, vaan keskustellaan sitä, et paljonko sä jaksat syyä ja sit voi hakee lisää.

Me ollaan siinä auttamassa kyllä ja auttamassa siinä siivoamisessa, ku saa ite kaataa maitoa ja ite ottaa ruuan ja salaatin ja tälleen ja voidella leivän, ni sotkua tulee.

Ruokailutilanteessa kasvattajat pitivät tärkeänä lapsen kannustamista. Kasvattajilla oli erilaisia tapoja toimia tilanteissa, joissa lapsi ei halua syödä ruokaansa. Yhdistävä tekijä kaikille oli kuitenkin se, että lasta yritetään kannustaa erilaisilla keinoilla syömään ruokaansa. On hyvä, jos lapsi maistaisi edes vähän, mutta jos hän ei halua, niin sitten voi viedä lautasensa pois. Jos ruoka ei maistu, niin sitä voi kokeilla vaikka haistaa tai kuunnella miltä ruoka kuulostaa, kun sitä puraisee. Jos jokin tietty ruoka-aine ei ole lapsen mielestä hyvää, niin lasta kannustetaan syömään muita ruoka-aineita lautaselta ajatuksena se, että lapsi söisi ainakin kaikki ne asiat, mistä tykkää.

Jos lapsi ei halua lainkaan syödä ruokaansa, kasvattajat tarjoavat leipää, että lapsi söisi edes jotakin ja saisi mahaansa täytettä. Kasvattajien ajatuksissa on koko ajan myös se hoidollinen puoli ja kasvattajat haluavat, että lapsi söisi kunnolla. Yhdessä kaikki kasvattajat painottivat sitä, ettei lasta missään nimessä pakoteta koskaan syömään mitään.

Se voi olla semmosta houkuttelua ja semmosta niinku kiemuroiden tekemistä, et mitä kautta hän sen nyt ottaisit tai maistaisit, mutta missään tapauksessa ei niinku mitään pakottavaa tai semmosta ehtoa anneta siihen.

Ei pakoteta missään nimessä syömään!

Leivät ovat päiväkotikiö Otsonmäessä jokaisessa ryhmässä tarjolla ruokailun ajan pöydällä. Tämä siksi, että jokainen lapsi voi ottaa ja voidella oman leipänsä itsenäisesti. Tarjolla on ruokailusta riippuen näkkileipää ja/tai pehmeää leipää. Lapsi saa itse valita syökö leivän ruuan kanssa, ruuan jälkeen vai haluaako syödä leipää ollenkaan. Leipiin kuten muuhunkaan ruokailuun ei ole kasvattajien mukaan olemassa mitään niin sanottuja ”turhia” sääntöjä. Leipien lisäksi lapset myös hakevat itse mukinsa ja kaatavat maitonsa itselleen.

Leivät on koko ajan siinä, että voi syödä.

Yritetään luoda siitä semmonen kiva, et jokainen saa itse valita sen paikkansa, et meillä ei oo mitään tiettyjä paikkoja mihin mennään istumaan, vaan et voi mennä ihan minne haluaa.

Kun lapsi on syönyt, hän vie omat astiansa itsenäisesti pois ruokakärryyn ja laittaa ruuantähteet biojäteastiaan ja muut mahdolliset roskat roskiin. Lapsi hakee ksylitolipastillin ja menee syömään sen vielä omalle ruokailupaikalleen. Tämän jälkeen lapsi saa siirtyä leikkeihin. Lasten ei tarvitse odottaa, että kaikki ovat syöneet, riittää, että on itse syönyt.

Ihan pienille lapsille, jotka eivät vielä osaa ottaa omaa ruokaansa itse antaa kasvattajat kaikkia ruokia valmiiksi pöytään lapsen eteen juoman ja leivän kanssa, ja lapsi syö sen mitä syö. Lasta ei pakoteta syömään kaikkea, vaan pienellä lapsella on mahdollisuus syödä sitä, mikä maistuu ja mitä lapsi itse haluaa.

Kyllä siitäkkin huomaa, jos se viittoo johonkin sillein kädellä, että anna tänne, nii sitte tietää, että ny se taitaa jotain haluta. Vaikkei vielä sitä pu-

hetta tuukkaan, nii aika hyvin ollaan opittu ymmärtämään, mitä sieltä haluaa. -- Se on vaan, et aikuinen on sitte läsnä ja pitää niinku huomata nämä asiat.

Kasvattajat kertovat, että aamuisin aamupalalla se on lapsen päätös ja valinta, haluaako hän syödä puuroa vai leipää, vai vähän kumpaakin. Suurin osa lapsista syö kuitenkin puuroa, on vain muutamia lapsia jotka eivät sitä halua syödä ja valitsevat joka aamu mieluummin leivän.

Kasvattajat tuovat esiin, että aikuisen ei pitäisi päiväkodissa hätkähtää niitä tilanteita, kun esimerkiksi lapsella kaatuu tökillinen maitoa pöydälle ja lattialle, tai riisimurot lentävät kaaressa ympäri huoneen lattiaa. Kasvattajat totta kai auttavat lasta siivoamisessa, jos koko tökillinen maitoa on kaatunut pitkin pöytiä ja lattioita, mutta jos maitoa on kaatunut vain pieni mukillinen, niin siitä lapsi selviää hienosti itsekin.

Ruokailu on ennen kaikkea sosiaalinen tilanne ja päiväkotiki Otsonmäen ruokailuihin kuuluu oleellisena osana jutteleminen. Puheenaiheita löytyy niin monta kuin lapsiakin on, ja välillä vieläkin enemmän.

Ruokailu on sosiaalinen tilanne, eikä vain tarpeiden täyttämistä. Se on tosi ihanaa, että jos sulla on ollu kaverin kanssa leikit ennen ruokailua, niin te voitte mennä vierekkäin istuun ruokapöytään ja jatkaa sitä juttua siitä, mihin se jäi.

Yhteenvetona ruokailusta kasvattajat pitivät tärkeänä, että lapsi saa tehdä ja toimia ruokailussa mahdollisimman paljon itsenäisesti. Kasvattajat pystyvät luottamaan lapsiin ja täten antamaan heille vastuuta ja lapset pystyvät ottamaan vastuuta, kun heihin luotetaan. Kasvattaja tekee mahdollisimman vähän lasten puolesta; lapsi saa tehdä itse tai sitten asioita tehdään yhdessä lapsen kanssa. Hyvä käsihygienia, josta kasvattajat pitävät huolen ryhmässä, on edellytys sille, että lapset voivat ottaa itse ruokaa. Jotta lapsille pystytään antamaan aikaa ja yksilöllisyyttä ruokailussa, kasvattajat pitivät tärkeänä ruokailuun menemisen pienryhmissä. Lapsen kannustaminen syömiseen erilaisilla tavoilla on tärkeää, mutta lasta ei ikinä pakoteta syömään.

5.1.2 Pukeminen ja riisuminen

Päiväkodeissa pukemis- ja riisumistilanteet voivat olla hyvinkin erilaisia. Voi olla rauhallinen ympäristö, missä muutama lapsista pukee kerrallaan tai voi olla rauhaton tilanne, missä kaikki ryhmän lapset riisuvat samaan aikaan. Aikuinen voi tehdä hyvin paljon lapsen puolesta eteisessä riisussa tai pukiessa, tai sitten aikuinen voi mahdollistaa lapsen osallisuuden ja itsenäisen tekemisen.

Päiväkoti Otsonmäen kasvattajat kertoivat yksimielisesti, että tärkeää on herätellä lasten mielenkiinto eteisessä pukemista kohtaan. Usein he kysyvätkin lapsilta, mitä varten eteiseen on tultu. Kysymys herättelee lasta toimintaan ja pysäyttää heidät miettimään ja vastaamaan kysymykseen. Kun lapsi on vastannut aikuisen kysymykseen, voikin kasvattaja jo heittää jatkokysymyksen, että mitäs me voidaan täällä eteisessä tehdä, kun ulkona on kylmä. Erilaisten kysymysten kautta kasvattaja laittaa lapsen itse ajattelemaan ja miettimään, eikä aikuinen kerro aina suoria sanallisia ohjeita lapselle.

Jos lapsi kysyy, et laitanko kumisaappaat, nii siihen sanon vastauksen, et mitä mieltä ite oot, katso ulos. Ja onko siellä lätäköitä, onko siellä satanu tänään?

Isompien kanssa pystyy tosi helposti käymään sitä keskustelua, et katso ulos, mieti mitä tarvitset.

Pukemisessa ja riisumisessa nousi haastatteluissa tärkeäksi seikaksi mahdollistaa lapselle riittävästi aikaa ja rauhaa. Tämä voidaan toteuttaa menemällä eteiseen pienryhmissä porrastetusti tai niin, että osa lapsista pukee eteisessä ja osa käytävällä. Myös se on tärkeää, että joku kasvattajista menee ensimmäisten valmiiden lasten kanssa ulos, ettei turha odottelu saa lapsia eteisessä levottomiksi. Tällä tavalla tilanne saadaan pidettyä rauhallisena ja jokaisella lapsella on mahdollisuus harjoitella pukemista rauhassa. Kasvattajat kuitenkin kertoivat, että aina ei ole mahdollista tarjota lapselle tarvittavaa aikaa pukemiselle. Iltapäivällä, kun kaikkien täytyy olla tiettyyn aikaan ulkona kasvattajien työvuorojen takia, ei hitaimmat lapset kerkeä pukemaan rauhassa itsenäisesti.

Yritetään mahdollistaa, et on semmonen rauhallinen se hetki, et pystyisi ite.

Yritetään kannustaa, et saisi ite tehdä ja mahdollisesti toinen aikuinen pihalle, et saa valmiita sinne ulos. Ku ei sekään sitte motivoi, et oot ekana valmis nii joudut oottaa vaikka kuinka kauan et toiset on valmiita.

Kasvattajat kokivat tärkeäksi, että aikuinen ei tee asioita lapsen puolesta. Tämän takia kasvattajat kannustavat lapsia siihen, että he ensin itse yrittäisivät ja pyytäisivät vasta yrittämisen jälkeen aikuisen apua. Tietysti kasvattaja auttaa, jos lapsi tarvitsee apua. Ajatuksena on kuitenkin se, ettei lapsi pyydä heti apua, vaikka osaisikin itse. Kasvattajat eivät halua tehdä lapsen puolesta. Jos lapsi ei esimerkiksi saa itse vedettyä talvitakin vetoketjua kiinni, niin sen sijaan, että kasvattaja ”auttaisi” ja vetäisi vetoketjun kiinni lapsen puolesta, voidaan sitä harjoitella yhdessä kasvattaja kanssa.

Pukemis- ja riisumistilanteissa lasten kanssa harjoitellaan myös auttamisen taitoa. Jos lapsi ei osaa laittaa esimerkiksi heijastinliiviä itse itselleen päälle, voi lapsi osata auttaa laittamaan liivin kaverin päälle. Samaan aikaan, kun lapsi oppii ymmärtämään, kuinka heijastinliivi puetaan päälle, hän oppii myös auttamaan kaveria. Pienin askelin ja harjoitusten kautta lapsi oppii laittamaan heijastinliivin lopulta myös itsensä päälle.

Kasvattajat kertoivat, että pukemista harjoitellaan lapsen kanssa päivästä ja lapsen mielenlilasta riippuen välillä enemmän ja välillä vähemmän. Jos pukeminen ei tänään nappaa, niin sitten se ei nappaa. Jokaisen pukemis- ja riisumistilanteen ei tarvitse olla täydellinen. Jos lapsella ei ole tänään mielenkiintoa harjoitella pukemista, niin ei hän sitä opikaan. Järkevää on käyttää aikaa ja harjoitella enemmän silloin, kun lapselta löytyy motivaatiota.

Lapsen kanssa keskustelu nousi monta kertaa kasvattajien haastatteluissa esiin. Jos lapsi ei halua pukea ja lähteä ulos, on tilanteesta järkevintä keskustella lapsen kanssa. Jos esimerkiksi toinen pienryhmä on jäämässä sisälle, voidaan lapsen kanssa miettiä ja kysyä, voisiko lapsi jäädä heidän kanssaan sisälle leikkeihin muiden mennessä ulos. Aina ulos ei ole pakko mennä ja keskustelun kautta voi olla mahdollista jäädä sisälle. Toisen esimerkin kasvattajat antoivat siitä, jos lapsi ei halua pukea päälleen märällä kelillä sadehousuja. Pihan märkyydestä riippuen lapsen kanssa voi keskustella siitä, mitä lapsi ulkona on ajatellut tehdä. Jos lapsi on menossa kiipeilemään tai leikkimään hippaa, ei sadehousuja ole välttämättä pakko laittaa, mutta jos hän on ajatellut istua hiekkalaatikolla, on ne laitettava jalkaan.

Sit on se vaihtoehto, et jos sä meet sinne hiekkalaatikkoleikkiin, nii sit-tehän se tarttuu, että sitten täytyy laittaa ne kurahousut, mutta sitten jos sä kiipeilet, nii sitten ne ei oo välttämättömät. Noiden kaa pystyy käy-mään sitä keskustelua kyllä.

Joskus lapsi on saattanut aikaisemmin sopia kasvattajan kanssa, että lähtee pienen ryhmän kanssa retkelle. Kun ollaan jo pukemassa ulos ja osa porukasta jää sisälle, ei lapsi voi enää vaihtaa mielipidettään ja jäädä sisälle. Silloin lapsen kanssa harjoitellaan sitä, kuinka sovitusta asioista pidetään kiinni.

Sopimuksista on myös pidettävä kiinni. Että jos se lapsi on sitoutunut johonkin aiemmin sovittuun asiaan, niin silloin niistä sovitusta asioista opetellaan myös pitämään kiinni. Että se ei voi joka kerta mennä niinku se lapsi haluaa, vaan niinku on sovittu.

Lapsen oman erehdyksen kautta voi myös tulla oppiminen pukemiseen. Jos lapsi on ker-ran laittanut aikuisen ohjeen vastaisesti kesälenkkarit kaatosateeseen, muistaa varmasti seuraavalla kerralla, että oli tosi ikävää, kun jalat kastuivat ja piti tulla sisälle vaihtamaan saappaat jalkaan kesken kivan leikin. Kasvattajat kertoivat, että totta kai pukemisessa on aina taustalla se turvallisuus, ettei lapsia päästetä ulos liian vähissä vaatteissa. Eivät kas-vattajat halua, että lapset palelevat tai tulevat sairaiksi. Mutta joskus, pienten erehdysten kautta lapset oppivat ja ymmärtävät, miksi aikuinen ohjeistaa laittamaan saappaat sa-desäällä jalkaan.

Yhteenvetona pukemisesta ja riisumisesta kasvattajat pitivät tärkeänä, että aikuinen ei anna lapselle aina heti suoria vastauksia lapsen kysymyksiin, vaan että kasvattaja voi lait-taa lapsen itse ajattelemaan ja miettimään. Lapsen mielenkiinnon herättelemine erityi-sesti pukemiseen on erityisen tärkeää, mutta järkevää on harjoitella pukemista paremmin silloin, kun lapsella on siihen motivaatiota. Kasvattajat pitivät tärkeänä myös riittävän ajan ja rauhallisen hetken mahdollistamisen pukemis- ja riisumistilanteisiin. Yhdessä kes-kusteleminen lapsen ja aikuisen erimielisyyksistä pukemis- ja riisumistilanteissa on tär-keää. Joskus lapsi kuitenkin saattaa oppia parhaiten oman erehdyksen kautta.

5.1.3 Lepohetki

Suomalaiseen varhaiskasvatukseen kuuluu lepoetki keskellä hoitopäivää. Se on hetki, joka tuo tauon päivään ja jolloin keho saa levättyä ja ladattua uutta virtaa loppu päivää varten. Mutta kuinka nukkuessa lapsi pystyy olemaan osallinen?

Päiväkoti Otsonmäessä on vuoden sisällä otettu käyttöön lasten ja vanhempien toiveesta isommille lapsille oma ”salinukkari”. Salinukkari on tarkoitettu lapsille, jotka eivät enää nukahda päiväkodin lepoetkellä tai niille lapsille joiden vanhemmat toivovat, että lapsi ei enää nukahtaisi päiväunille. Lasten osallisuuden rinnalla myös vanhempien osallisuus on otettu huomioon, ja vanhemmat ovatkin saaneet päätätä loppupelissä sen, missä oma lapsi lepoetken viettää. Salinukkari järjestetään joka päivä päiväkodin jumppasalissa. 45 minuutin aikana lapset makoilevat pajoilla ja kuuntelevat kasvattajan lukemaa kirjaa sekä leikkivät rauhallisia leikkejä. Salinukkarissa lapset eivät siis nuku, vaan rauhoittuvat pitkän päiväkotipäivän keskellä.

Jokainen kasvattaja kertoi, ettei ryhmän omassa nukkarissa lapsen tarvitse olla 45 minuuttia kauempaa, jos lapsi ei nuku. Kasvattajat kokivat, että 45 minuuttia on hyvä aika sen takia, että joillakin lapsilla unen saannissa saattaa kestää kauankin aikaa. Jos nukkarista saisi lähteä leikkimään jo esimerkiksi 30 minuutin jälkeen, ei kaikki yleensä päiväunia nukkuvat olisi kerennet välttämättä vielä nukahtaa. Osa kasvattajista kertoi, että välillä nukkarissa on ollut aikakello, josta isoimmat lapset näkevät ajan kulun ja sen, milloin sängystä saa lähteä leikkimään. Koskaan nukkarissa ei ole pakko nukkua.

Nukkarissa ollaan hiljaa ja mahdollistetaan leporauha sinne kaikille, mutta nukkumispakkoahan siellä ei ole.

Kasvattajat kertoivat, että yleensä pienimmät lapset menevät ensin nukkumaan päiväunia. Pienet kuuntelevat musiikkia cd-levyltä ja nukahtavat yleensä siihen. Pienten jo nukkuessa tulevat isommat lapset nukkariin. Tämä järjestys on koettu hyväksi siksi, että pienimmät saavat oman rauhan ja hiljaisuuden nukahtaa ja myös sen takia, että pienemmät lapset tarvitsevat yleensä enemmän unta.

Kaikki kasvattajat kertoivat, että lapsi saa itse valita useita asioita nukkarissa. Lapsi saa valita, kummassa päässä sänkyä hän nukkuu, millä vaatteilla hän menee nukkumaan, pitääkö lapsi peittoa päällä vai ei ja minkä lelun hän haluaa unikaveriksi. Lapsi saa myös

esittää yksilöllisiä toiveita esimerkiksi silittelyn suhteen, joita kasvattajat mahdollisuuksien mukaan toteuttavat.

Ne jotka on nukkarissa, nii ne saa sängyssä esim. nukkua tai levätä miten päin haluaa, olla vaatteilla tai ilman, ei tarte käyttää peittoa, saa lueskella kirjoja, saa olla unikavereita, ei oo mitenkään rajattu sitä, kunhan ei häiritse muita nii saa muuten siellä omassa sängyssään perjaatteessa touhuta.

Kasvattajat kertoivat, että välillä lapset voivat nukkarin aluksi selailla kirjoja, kun odottelevat, että kaikki lapset ovat päässeet omiin sänkyihinsä. Tämän jälkeen seuraa lasten yhteinen valinta: mitä kirjaa luetaan tai mitä satua tai musiikkia kuunnellaan. Yleensä tämä tapahtuu äänestämällä ja välillä kasvattaja voi antaa lapsille muutaman vaihtoehdon, mistä lapset voivat yhdessä päättää valinnan. Välillä voi tehdä myös niin, että vuorotellen eri päivinä saa yksi lapsi kerrallaan kertoa toivomuksensa.

Joskus on pyöriny kolme pientä porsasta kolmena päivänä peräkkäin, ku se on haluttu aina uudelleen, mutta vaihteleehan ne sitte.

Lepohetkellä lapsille yritetään luoda mahdollisimman turvallinen olo. Sänkyyn saa ottaa oman unikaverin tai unikavereita, jotka tuovat turvaa. Ylimääräisiä sääntöjä ei ole tehty siitä, että minkä unikaverin sänkyyn saa ottaa. Kunhan myös unikaveri osaa olla sängyssä hiljaa, ei sillä ole kasvattajille merkitystä.

Mones paikas siihen on tehty paljon sääntöjä, et mikä se unikaveri saa olla. Et mun puolesta se voi olla se leikkiauto, kunhan se ei pidä siellä meteliä ja sen voi keskustella sen lapsen kanssa, että osaako se leikki-auto levätä myös siellä sängyssä.

Kasvattajat kertovat, että lapsilta toivotaan heidän olevan omassa sängyssään makuu- tai lepoasennossa, jotta he eivät häiritse nukkuvia lapsia. Tämä johtuu siitä, että jos sängyssä nousee istumaan ja menee takaisin makaamaan, niin siitä kuuluu aina pientä rapinaa, mikä voi häiritä toisten lasten unta. Keho saa myös levättyä paremmin lepoasennossa.

Lasten kanssa voidaan myös neuvotella sänkyvaihdoksista. Jos lapsi haluaa esimerkiksi siirtyä alasängystä yläsänkyyn, siitä voidaan keskustella yhdessä kasvattajan kanssa. Aloituskeskusteluissa lapsi saa myös esittää toiveen, haluaako nukkua mieluummin ylävai alasängyssä. Tässä asiassa kuunnellaan aina myös vanhempien mielipidettä.

Yhteenvetona lepohetkestä kasvattajat olivat kaikki sitä mieltä, että lapsen täytyy levätä, mutta nukkumispakkoa ei koskaan ole. Lapsi saa touhuta sängyssään ihan vapaasti, kunhan ei häiritse toisten lasten unta. Isommille lapsille, jotka eivät enää nuku päiväunia on järjestetty oma nukkari, jossa ei nukuta enää lainkaan. Lapsi pystyy vaikuttamaan todella paljon omiin asioihinsa nukkarissa, eikä turhia sääntöjä ole nukkumista varten tehty. Turvallisuuden tunteen luominen lapselle on lepohehkellä erityisen tärkeää, ja unikaveri voi olla melkein mikä tahansa, kunhan se ei häiritse muita lapsia.

5.1.4 Hygieniasta huolehtiminen

Hygieniasta huolehtimiseen kuuluvat päiväkodissa ensisijaisesti vessassa käymiset ja käsienspesut. Ksylitolipastillit ruokailujen jälkeen huolehtivat hyvästä suuhygieniasta. Myös siivous, esimerkiksi ruokapöytien ja ovenkahvojen puhdistus kuuluvat hygieniasta huolehtimiseen.

Kasvattajat keroivat yksimielisesti, että heidän vastuullaan on katsoa ja tarkistaa, että lapset muistavat käyttää saippuaa käsienspesussa ennen ruokailua ja vessakäynnin jälkeen. Toisaalta pienemmät lapset tykkäävät ottaa saippuaa välillä liiankin paljon, ja se on myös asia, mitä kasvattajien täytyy valvoa kestävä kehityksen kannalta. Käsienspesusta täytyy myös välillä muistutella lapsia, sillä joskus, erityisesti vessakäynnin jälkeen, se saattaa unohtua lapselta kokonaan.

Päiväkoti Otsonmäkeen on vuoden sisällä uutena tullut vessoihin kuvilla ohjeet, miten siellä toimitaan. Käsienspesusta on myös kuvat lavuaarien edessä kaakelissa kiinni. Kuvat antavat lapsille mahdollisuuden toimia itsenäisesti, koska lapsen ei tarvitse kysyä kasvattajalta, mitä seuraavaksi esimerkiksi käsienspesussa pitää tehdä, vaan lapsi osaa itse katsoa kuvasta mallia.

Kasvattajat kertoivat, että motivaatio on tärkeässä osassa, kun lapsen kanssa harjoitellaan käymään potalla. Pienemmillä lapsilla vessassa houkuttelee kirjat, mitä potalla voi lukea. Monessa ryhmässä onkin vessassa kirjakori, missä on aina kirjoja luettavaksi potalle. Lapsi voi myös valita jonkun muun kirjan mukaan potalle, mitä vessassa ei ole. Pienet

voivat ottaa myös esimerkiksi leikissä olleen pikkuauton mukaan vessaan. Osa kasvattajista myös kertoi, että vessaan on tehty oma lorupussi, mistä pienemmät lapset tykkäävät kovasti.

Ku siellä vessassa istutaan siellä potalla ja muuta, ni mikä estää siinä ny, ku siinä usein tovi istutaan ja ootellaan, et sattuisko se pissa sieltä tuleen siihen pottaa nii siinä voi lukee sitä kirjaa, laulaa laulua. Siinä voi ihan yhä hyvin, ku jossain toimintatuokiohetkelläkin, että laulut ja kirjat voi tuoda sinne arkeen.

Lapsi pystyy valitsemaan ja vaikuttamaan vessassa esimerkiksi kysymyksiin: kummalle potalle istun, kummalle pöntölle menen, haluanko potalle vai pöntölle? Pienemmät lapset myös saattavat ottaa itse likaisen vaippansa pois ja osaavat viedä ne vaipparoskikseen, kun ovat nähneet aikuisen sitä aikaisemmin tekevän.

Kasvattajat olivat yhtä mieltä siitä, että jos lapsi sanoo aikuiselle, että on juuri käynyt vessassa tai että ei ole hätä, niin ei lasta vessaan pakoteta heti uudelleen. Lasta uskotaan ja häneen luotetaan. Totta kai kasvattaja voi sanoa, jos ollaan menossa ulos, että kannattaa käydä vessassa kokeilemassa, ettei ulkona tule heti vessahätä. Lasta ei kuitenkaan koskaan pakoteta käymään vessassa.

Kyllä ne lapset tietää parhaiten, et millon on se hätä ja onhan meillä ulkovessat ja ulkooki pääsee sisälle vessaan, et ei se oo nii iso juttu sitten siinä vaiheessa.

Lapset oppivat käymään vessassa myös erehdyksen kautta. Jos lapsi kertoo aikuiselle, että on jo käynyt vessassa ja todellisuudessa ei tätä ole tehnyt, voivat seuraukset olla ikävät. Ei ole kovin mielekästä tulla kesken ulkoleikkien sisälle ja riisua kaikki ulkovaatteet, käydä vessassa ja pukea itsenäisesti uudelleen parhaimmillaan väli-, toppa- ja kuravaatteet päästäkseen takaisin ulos. Siinä kuluu paljon leikkiaikaa ja lasta alkaa varmasti harmittamaan. Mutta seuraavalla kerralla lapsi muistaa varmasti käydä vessassa ennen ulosmenoa.

Vessassa lapsi opettelee uusia taitoja ja tarvitsee aluksi aikuisen apua, jotta selviää esimerkiksi pyyhkimisestä. On tärkeää, että aikuinen ei tee näitäkään asioita lapsen puolesta, vaan kasvattaja ja lapsi voivat yhdessä harjoitella uusia taitoja. Tällä tavalla kasvattaja pystyy mahdollistamaan lapsen itsenäisen tekemisen.

Kakanki pyyhkiminen ni, että ite lapsi voi eka ite pyyhkii ja sit aikuinen tarkistaa, että sitäki silleen reenataan niitten kanssa.

Kasvattajat kertovat, että hygieniasta täytyy huolehtia myös muuallakin kuin vessassa ja käsienspesuna ennen ruokailua. Esimerkiksi jos leivotaan ja lapsi kaivaa kesken kaiken nenää, niin silloin täytyy ohjata lasta pesemään kädet. Jokaisen ruokailun jälkeen lapset saavat päiväkodista myös ksylitolipastillit, joilla huolehditaan hyvästä suuhygieniasta. Lapset tykkäävät myös siivota. Erityisesti imurointi ja moppaus ovat lasten mielestä mukavaa ja he saavatkin välillä lainata päiväkodin siivoojan välineitä siivoukseensa. Kasvattajat myös kertovat, että jos lapsia kysyy auttamaan ruokailujen jälkeen pöytien pyyhkimisessä, tulevat lapset innoissaan mukaan. Päiväkoti Otsonmäessä on siis hyvin vähän vain ”aikuisten hommia”, vaan lapset pääsevät mukaan tekemään arkisia askareita laidasta laitaan.

Yhteenvetona lapsen hygieniasta huolehtimiseen kasvattajat olivat sitä mieltä, että aikuinen pystyy mahdollistamaan lapsen osallisuuden luottamalla lapseen ja lapsen sanoihin. Tärkeää on, että lapsen kanssa löydetään lapselle motivoivin keino vessaan, jonka avulla vessassa käyminen ja potalla istuminen on lapselle mielekästä. Lapsi pystyy vessassa vaikuttamaan pienempiin asioihin, mutta ne pienetkin valinnat, kuten mille potalle istun, voivat olla pienelle lapselle hyvin tärkeitä valintoja. Kasvattaja harjoittelee vaikeampia asioita yhdessä lapsen kanssa, eikä tee lapsen puolesta. Ohjeistus kuvilla esimerkiksi käsienspesusta mahdollistaa lapsen itsenäisen toimimisen käsienspesussa. Kasvattajan vastuulla on aina loppukädessä varmistaa, että lapset pesevät kätensä kunnolla, vaikka lapset toimivatkin omatoimisesti. Lapsen oman erehdyksen kautta voi tulla oppiminen myös esimerkiksi vessassa käymiseen.

5.2 Osallisuus kasvattajan työnä

Miksi kasvattajat haluavat toteuttaa osallisuutta? Tai mistä motivaatio siihen tulee? Hyvin harvassa päiväkodissa osallisuuden pedagogiikkaa toteutetaan yhä vahvasti kuin päiväkotit Otsonmäessä. Seuraavaksi on kasvattajien ajatuksia osallisuudesta työnä.

5.2.1 Osallisuuden määritelmä

Osallisuus käsitteenä on joskus hiukan haastava. Osallisuudesta puhutaan paljon ja siitä on olemassa monta erilaista määritelmää. Ihmiset saattava ymmärtää osallisuuden hyvin erilaisella tavalla ja se sekoittuu helposti osallistumiseen. Tämän takia haastattelut aloitettiin jokaisen haastateltavan kohdalla sillä, että haastateltava määritteli omin sanoin osallisuuden ja sen, kuinka itse osallisuuden ajattelee.

Tärkeimpänä asiana kaikki kasvattajat toivat osallisuudesta esiin kuulluksi tulemisen. Sekä lapset että aikuiset saavat kertoa oman mielipiteensä ja heitä kuunnellaan ja heidän mielipiteellään on väliä. Kasvattajat pitivät tärkeänä, että lapset pääsevät toteuttamaan päiväkodissa sellaisia asioita, mitä he oikeasi haluavat tehdä.

Sillain et jokaisen ääni tulee kuuluviin täälä meidän arjessa.

Nimenomaan lapset ja lasten vanhemmat ja sitten meitä ja muuta työyhteisöä kuunnellaan sillain tasavertasena, sellasta demokraattista.

Lasten kanssa yhdessä suunnitellaan ja toteutetaan päiväkodin toimintaa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kasvattajat eivät suunnittele toimintaa lapsille valmiiksi ja päiväkodissa ei tehdä viikko- tai tuokiosuunnitelmia. Tämän sijaan kaikki toiminta suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä lasten kanssa. Lapset pääsevät itse kertomaan omia ajatuksiaan ja ideoitaan ja rakentamaan tekemistä yhdessä aikuisen kanssa ihan alusta alkaen. Pedagogiikka rakentuu arjen ja tekemisten ympärille ja päiväkotit Otsonmäessä pidetäänkin tärkeänä arjen pedagogiikkaa. Toiminnan tai tekemisen jälkeen lasten kanssa voidaan käydä vielä lävitse lasten mielipiteitä ja ajatuksia toiminnasta. Miltä tekeminen tuntui, oliko se kivaa ja haluavatko lapset tehdä samanlaista joskus uudelleen?

No se on ehkä, että me aikuiset ja lapset tehdään yhdessä. Että se ei oo semmosta, että aikuinen määrää, että nyt tehdään näin, vaan että yhdessä mietitään, että mitä voitais tehdä ja keskustellaan siitä.

Lapset toivoo erilaista tekemistä, niitten mukaan mennään. Kuinka näkee sen koko toiminnan pedagogisena, se ei ole vain se joku ohjattu toimintatuokio, vaan että ihan kun pikkukiviä laitetaan hiekkalaatikolla hiekkakakun päälle on hienomotorista harjoittelua.

Kasvattajat kertoivat haastatteluissa, että osallisuus on sekä lasten että aikuisten osallisuutta. Samalla tavalla kuin lapsi voi ehdottaa tekemistä päiväkodissa ja olla mukana

suunnittelussa ihan alusta alkaen, voi samalla tavalla myös kasvattaja ehdottaa lapsille tekemistä. Kasvattaja voi alkaa esimerkiksi askartelemaan ilman, että kysyisi etukäteen lapsia siihen mukaan, ja tähän tekemiseen voivat lapset liittyä mukaan huomattessaan ja kiinnostuessaan kasvattajan puuhailusta.

Keskustelu nousi myös esiin kaikilta haastateltavilta. Lasten kanssa keskustellaan heidän ideoistaan, toiveistaan ja ajatuksistaan. Jos esimerkiksi lapsi toivoo pääsevänsä mopoilemaan käytävälle ja juuri tällä hetkellä se ei jostain syystä ole mahdollista, kasvattajat keskustelevat asiasta lapsen kanssa ja kertovat, miksi se ei juuri nyt onnistu. Tämän lisäksi kasvattaja voi yhdessä lapsen kanssa suunnitella ja pohtia, milloinka lähitulevaisuudessa se voisi olla mahdollista ja sovittu aika voidaan kirjoittaa muistiin kalenteriin.

Se on se lapsen kohtaaminen. He saavat vaikuttaa siihen omaan päiväänsä. Huomaan heidät ja vastaan heidän aloitteisiin ja vastaan kysymyksiin tai heidän sitten sen vastakysymyksen.

Lapsi viettää monta tuntia päivästänsä päiväkodissa. Osallisuuden myötä lapsi pääsee vaikuttamaan siihen omaan päiväkotipäiväänsä ihan jokaisena vuoden päivänä. Lapsi pääsee vaikuttamaan, mutta myös valitsemaan asioita ja miettimään asioiden seurauksia päivän aikana. Näiden asioiden kautta lapsi sitoutuu siihen toimintaan, mitä päiväkodissa tehdään.

Sitä, että lapsella on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja päätöksiin.

Yhteenvetona osallisuudesta kasvattajat kokivat tärkeänä sekä lapsen että aikuisen kuuluksi tulemisen. Keskustelemisen tärkeys ja se, että sekä lapsi että aikuinen perustelee oman mielipiteensä, eikä aina kiellettäisi jokaista lapsen ehdottamaa ideaa, on tärkeää. Tärkeää on myös se, että aikuinen ei suunnittele valmista toimintaa päiväkotiin, vaan että lapsi pääsee mukaan suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan itselleen mieluista toimintaa. Osallisuus ei tarkoita kuitenkaan vain sitä, että aina tehdään lapsen ehdottamaa tekemistä. Myös kasvattajilla on mahdollisuus osallisuuteen ja siihen, että hekin saavat ehdottaa lapsille toimintaa.

5.2.2 Osallisuuden mahdollistaminen

Kaikki kasvattajat olivat yhtä mieltä siitä, että työmäärä on pysynyt samana osallisuuden myötä, mutta työn luonne on muuttunut erilaiseksi. Osallisuuden myötä ei kasvattajien enää tarvitse suunnitella ja valmistella tuokioita lapsille etukäteen. Sen sijaan kasvattajien täytyy elää hetkessä ja olla aidosti läsnä, sillä etukäteen ei enää voi suunnitella ja valmistautua siihen, mitä lasten kanssa tullaan tekemään. Suurin osa kasvattajista on pitänyt tästä muutoksesta, mutta joukossa oli myös kasvattaja, joka koki muutoksen tuokioista osallisuuteen haastavana. Haastavana pidettiin sitä, että jokainen lapsi saa varmasti sen, mitä varhaiskasvatus lupaa, vaikka yhteisiä tuokioita ei enää olekaan.

Ja sit, ku aamulla tuut tänne nii et sä tiää, mitä me tänään tehään. -- Me voidaan vaan lähtee ja heittäytyä mukaan niihin ideoihin, mitä sattuu tuleen.

Nyt niinku tietää, et ei me vaan olla ja hengaila, vaan tää vaatii itseasiassa jopa jollain tavalla enemmän, et meillä olis pedantit viikkosuunnitelmat joita me orjallisesti noudatetaan. Se, et täytyy oikeesti olla herkillä, täytyy olla niinku läsnä, että kuulet, ku lapsilta tulee ideaa.

No se on aika haastavaa. Se, että jokaisen lapsen, tai ku ennen oli nii, et oli suunniteltu vähän kaikille samaa tekemistä ja oli niitä hetkiä, nii nyt kun niitä ei oo, nii huolehtia siitä, et jokainen lapsi saa, mitä varhaiskasvatus lupaa. -- Ja sitten se, että pitää huomioida yksilöllisesti jokainen lapsi ja kiinnostuksen kohteet, ja heittäytyminen, nii se on aika haastavaa.

Kasvattajat kokivat, että osallisuuden myötä lapset sitoutuvat toimintaan paremmin entiseen verrattuna. Tämä johtuu siitä, että lapset saavat itse olla mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa sellaista toimintaa, mitä he oikeasti haluavat tehdä. Sitoutumisen lisäksi lapset lähtevä innokkaasti tekemään erilaisia asioita ja he haluavat mukaan toimintaan, koska tietävät, että heidän sanoillaan ja mielipiteillään on oikeasti painoarvoa.

Kasvattajat kokivat tärkeänä työviihtyvyyden kannalta sen, että lasten ja aikuisten välillä toteutetaan demokraattisuutta. Myös aikuiset saavat ehdottaa ja kertoa lapsille, mitä he haluaisivat tehdä. Osallisuus ei ole siis vain sitä, että aina tehdään, mitä lapset haluavat ja ovat suunnitelleet.

Musta tää on tosi kiva, ku tää on lasten osallisuutta, nii myös aikuisten. Että jos joku aikuinen haluaa vaikka jotain ruveta tekemään, nii se voi ruveta tekemään ja lapset saattaa siihen tulla mukaan.

Yksi kasvattajista koki, että hänellä on haasteena huomata hiljaiset lapset muiden joukossa ja antaa heille tarpeeksi aikaa ja syliä. Hän koki, että osallisuudessa oletetaan lapsen itse valitsevan ja tekevän, mutta sanoi, ettei kaikki lapset ole sellaisia luonteeltaan.

Pienryhmät mahdollistavat osallisuuden toteuttamisen. Kasvattajat kertoivat, että jos ympärillä on 20 lasta, on mahdotonta huomata ja huomioida jokainen lapsi yksilönä ja mahdollistaa lasten toiveita. Mitä pienempi ryhmä yhdellä aikuisella on, sitä helpompaa on kuunnella lasten toiveita ja ajatuksia sekä lähteä viemään niitä eteenpäin.

Ja justii se, kun on mahdollisuus olla niissä pienryhmissä, että kyllähän sen tuntee sitten omassa selkänahassaan, jos sitä porukkaa on niinku paljon ja sä et pysty keskittyy. Lapsetki huomaa sen ja sitten ne alkaa sähläämään kaikkee ylimäärästä. Että se pienryhmissä toimiminen on kyllä edellytys, että se osallisuus ja kaikki kohtaaminen voi tapahtua.

Osa kasvattajista kertoi vähän harmissaankin siitä, kuinka usein uusien työntekijöiden takia osallisuuden prosessi lähtee työyhteisössä helposti ”alusta”. Kun kaikki työntekijät ovat samalla ”tasolla” osallisuuden kanssa, on osallisuutta helppo toteuttaa ja työnteko on helppoa ja mukavaa. Uusia työntekijöitä usein vähän jännitetään, koska ei tiedetä, kuinka tuttua osallisuus uudelle työntekijälle on ja kuinka hän siihen tulee sopeutumaan.

Yllättäen kasvattajat kertoivat miltei kaikki siitä, ettei osallisuutta pysty opiskelemaan koulussa, koulutuksissa tai kirjoista kuin tiettyyn rajaan asti. Jotta osallisuuteen pääsee kunnolla sisälle, täytyy sen kanssa käydä iso prosessi oman pään sisällä. Jokaisen tie osallisuuden ymmärtämiseen on erilainen ja eripituinen.

Siinä tarvii käydä se, et siinä se tietynmoinen lamppu syttyy ja jokaisen tie siihen on eripitunen ja erilainen. Mut se, että se kyl sit, kun se lamppu sieltä syttyy ja antaa sille mahdollisuuden ihan oikeesti, nii en mä voi, niinku mä sanoin aikasemmin, ni en mä vois kuvitella palaavani siihen vanhaan tyyliin, et ois ne pedantit viikkosuunnitelmat ja joka viikko suunnitellaan seuraava viikko etukäteen ja ei niinku ei tulis enää mitään.

Osallisuus on tosi haastavaa, mut sit, kun siihen pääsee sisälle, nii se on tosi, antaa paljon työntekijälle. Sitten niinku auttaa jaksaan arjessa.

Edelleen sanon sitä, että olis sitä, tai siis se, että tähän osallisuuteen hu-rahtaa, nii se täytyy tapahtua omassa päässä. Sitä ei voi vaikka kuinka käyt koulutuksia ja vaikka kuinka sulle opetetaan sitä juttua, nii tää on mun mie-lestä sellanen asia, mitä sä et vaan voi toiselle kaataa, kaataa näin. Et se pitää tapahtua niinku täällä (päässä).

Yhteenvetona osallisuuden mahdollistamisesta on työn luonne muuttunut hyvin paljon osallisuuden myötä, vaikka työmäärä onkin kasvattajilla pysynyt samana. Pienryhmätoi-minta on edellytys osallisuuden toteuttamiselle, koska isossa lapsiryhmässä on hyvin haastavaa huomata ja vastata kaikkien lasten aloitteisiin. Lapset sitoutuvat paremmin toi-mintaan osallisuuden myötä, kun pääsevät itse vaikuttamaan ja tekemään päätöksiä.

5.2.3 Motivaatio osallisuuden toteuttamiseen

Kasvattajat kertoivat yksimielisesti, että motivaatio toteuttaa osallisuutta arjessa tulee lap-silta. Lapset tykkäävät tulla päiväkotiin kasvattajien kanssa ja heillä on siellä kivaa. Las-ten innostus tarttuu kasvattajiin ja kun lapsia ei tarvitse pakottaa aikuisten suunnittelemiin tuokioihin, sujuu arki paljon paremmin.

No koska se on lasten mielestä kivaa, nii se tarttuu myös aikuisiin ja sit, ku kaikilla on kivaa nii sithän se homma vaan toimii.

Ne on tyytyväisiä ja ilosia ja tykkää tulla päiväkotiin. Ja myöskin se, että ne tykkää tulla päiväkotiin meidän kasvattajien kanssa.

No niistä lapsista. Että, kun nekin on innoissaan ja innostuu niistä jutuista ja ei tarvii pakottaan ketään. Et kyllä ne tulee ne kaikki taidot sieltä sillein huomaamatta, et ei tarvii käskää, et nyt tule sieltä askartelemaan vaan yht-äkkiä se onki jo ekana tekemässä -- ilman et on kukaan edes sanonu mitään.

Kaikki kasvattajat olivat yhtä mieltä siitä, etteivät haluaisi enää menettää osallisuutta ja siirtyä toimintaympäristöön, jossa sitä ei olisi. Osa kasvattajista kertoi, että toimintatuoki-oiden suunnittelu ja valmistelu toisi tällä hetkellä lisästressiä työhön ja he eivät kokeneet sitä omakseen. Kasvattajat kyseenalaistivat paljon toimintamalleja, joissa osallisuutta ei toteuteta.

Mutta joo, en vaihtais tätä osallisuutta kyllä enää. En haluaisi enää mitään penkkipaikkoja, että aina pitäis istua siinä samalla paikalla ja sä et sais

yhtään vaikuttaa siihen sun vieruskaveriis ja muuta. Ja on kivaa mun mielestä, et niitten lasten kaa jutellaan ja jos me ei voida tänään tehdä sitä juttua, nii sit jutellaan, et koska se olis mahdollista.

Se tuntuu jotenki todella vaikeelta ja kyseenalastanki aika paljon jos jossain ei toimita tän tavan mukaan. Että se on niinku mulle sellanen yks tosi, todella tärkeä asia ja arvostan sitä kyllä, on niinku kaikille osapuolille sitä parasta. -- Mä haluan, et te kerrotte miks te toimitte näin, mitkä on ne teidän syyt? Et tuleeks se vasusta vai mistä? Et mikä on se teidän syy, et jos se ei tuu jostain, nii sit se on varmaan väärä se heidän toimintatapansa.

Mä koen, että se on tuonu työhön ihan toisenlaisen tarkoituksen ja viihtyvyyden. Et mä en oo täällä vetämässä läpi mitään omia suunnitelmia lapsille -- mä en tiedä, mitä sieltä tulee ja se kehkeytyy lasten kanssa. Se on itelle jännitävää, se opettaa itelle, se opettaa lapsille ja se luo sitä ihanaa yhteishenkeä. Kyl se on tuonu minulle ihan uuden tarkoituksen tälle työlle. Tällä tavalla haluaa tehdä tätä hommaa.

Yhteenvetona motivaatiosta osallisuuden toteuttamiseen kasvattajat kokivat osallisuuden hyväksi asiaksi ja heidän into ja motivaatio osallisuutta kohtaan huokui haastatteluissa. Motivaation lähde osallisuuden toteuttamiseen tulee lapsilta. Yksikään kasvattaja ei haluaisi vaihtaa osallisuutta pois, kun on päässyt osallisuuden toimintakulttuuriin kunnolla sisään.

5.3 Yhteenveto tuloksista

Yhteenvetona opinnäytetyön tuloksista nostetaan kasvattajien tärkeimmät ajatukset. Lasten osallisuus mahdollistuu arjen hoitotilanteissa, kun lapsi saa tehdä ja toimia mahdollisimman paljon itsenäisesti ja omatoimisesti. Kasvattaja ei tee lapsen puolesta, vaan vaikeita asioita harjoitellaan yhdessä. Molemminpuolinen luottamus on tärkeää: kasvattaja täytyy pystyä luottamaan lapseen ja antaa hänelle vastuuta, jotta lapsi voi harjoitella vastuun kantamista.

Pienryhmät mahdollistavat osallisuuden. Ilman niitä jäisi osallisuus monessa tilanteessa isojen lapsiryhmien jalkoihin. Keskustelemisen tärkeys nousi haastatteluissa moneen kertaan esiin. Mitä vähemmän sääntöjä, sen parempi. Kaikki ”turhat” säännöt kannattaa jättää pois ja enemmän keskustella lasten kanssa, jos jokin tilanne ei suju. Lapset tulee ottaa suunnittelemaan ja toteuttamaan yhteistä toimintaa. Tällöin he sitoutuvat toimintaan paremmin, kun ovat saaneet siihen vaikuttaa.

Työn luonne on muuttunut paljon osallisuuden myötä, mutta työmäärä on pysynyt samana. Isoimpana muutoksena on ollut tuokioiden suunnittelemisen ja valmistelemisen pois jättäminen ja sen korvaaminen hetkessä elämisellä. Pedagogiikka on saanut isomman roolin arjesta ja löytänyt tiensä myös hoitotilanteisiin. Motivaation osallisuuden toteuttamiseen kasvattajat saavat lapsilta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, kuinka osallisuus konkreettisesti näkyy päiväkotiki Otsonmäessä ja kuinka kasvattajat voivat tukea ja mahdollistaa lapsen osallisuuden hoitotilanteissa. Opinnäytetyön toinen tarkoitus oli selvittää, kuinka päiväkotiki Otsonmäen työntekijät kokevat työssään osallisuuden ja mistä he saavat motivaation osallisuuden toteuttamiseen. Työn tavoitteena oli tuottaa tietoa osallisuudesta ja siitä, mitä päiväkodin kasvattajat arjessa tekevät tukeakseen ja mahdollistaakseen lasten osallisuuden hoitotilanteissa. Tässä luvussa esitellään sekä teorian että tuloksien pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä ja pohdin kasvattajien vastausten merkityksiä.

6.1 Tuloksien tarkastelua

Kasvattajien vastauksista välittyi selvästi se, että heillä kaikilla oli samanlainen käsitys osallisuudesta. Vaikka jokainen määritteli osallisuutta omilla sanoillaan, oli ajatukset ja mielipiteet kaikilla yhteneviä. Kasvattajat määrittelivät osallisuutta samaan tapaan kuin opinnäytetyön teoreettinen viitekehyskin: tärkeää on lapsen kuulluksi tuleminen, lapsen kanssa keskusteleminen, eli vuorovaikutuksen tärkeys arjessa sekä se, että toimintaa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan yhdessä lasten kanssa ihan jokapäiväisessä arjessa. Kun osallisuus halutaan ottaa osaksi jokapäiväistä toimintakulttuuria, tulee katse suunnata jokaisen kasvattajan yksilölliseen sekä koko kasvattajayhteisön yhteiseen ajattelu- ja toimintatapaan (Turja & Vuorisalo 2017, 55). Tämä on mielestäni erittäin tärkeä asia ja perusta koko kasvatustyölle. On erityisen tärkeää, että kasvattajat ymmärtävät osallisuuden samalla tavalla. Näin heidän ajatuksensa, arvonsa ja toimintatapansa ovat linjassa toistensa kanssa ja arjen tekeminen on johdonmukaista.

6.1.1 Lapsen osallisuuden tukeminen hoitotilanteissa

Millä tavalla kasvattaja voi tukea ja mahdollistaa lapsen osallisuutta arjen hoitotilanteissa? Ajattelen, ettei tähän kysymykseen ole yhtä oikeaa vastausta, vaan tapoja toimia on hyvin monenlaisia. Päiväkotiki Otsonmäen kasvattajilla oli paljon yhteisiä tapoja toimia

tukeakseen ja mahdollistaakseen lapsen osallisuutta. Uskon, että jollakin toisella yhteisöllä, toisella päiväkodilla voisi olla aivan omanlaisensa tavat toimia, tukea ja mahdollistaa lapsen osallisuutta arjen hoitotilanteissa. Nyt kuitenkin keskityn siihen, millaisia ajatuksia päiväkotit Otsonmäen kasvattajilla oli.

”Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 32). Päiväkotit Otsonmäen kasvattajat kokivat, että pienryhmät ovat ainoa tapa mahdollistaa lapsen osallisuus. Kasvattaja ei yksinkertaisesti pysty huomaamaan ja huomioimaan 20 lasta kerrallaan tasavertaisesti. Ajattelen, että tärkeintä osallisuudessa on nimenomaan se, että se edes mahdollistetaan pienemmän ryhmän puolesta. Jos ryhmä on kovin suuri ja lapsia on joka puolella, on kaikkea muuta aivan mahdotonta tehdä. Ajatuskin siitä, että 20 lasta leikkisivät samassa tilassa yhtä aikaa saa ihokarvani nousemaan pystyyn. Koen ensiarvoisen tärkeäksi, että lapsia jaetaan joustavasti erikokoisiin, mielellään vähän pienempiin ryhmiin niin, että jokainen lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi, ja voi kokea osallisuuden tunnetta. Ajattelen, että jokaisen lapsen täytyy saada yksilöllistä kohtaamista, aikaa ja rauhaa tehdä, harjoitella ja kokeilla erilaisia asioita.

Arjessa osallisuus näkyy molemminpuolisena luottamuksena lapsen ja kasvattajan välillä. Osallisuus on myös vastuun kantamista ja sen antamista. Ajattelen, ettei lapsi voi oppia ottamaan ja kantamaan vastuuta, jos kasvattaja ei häneen luota ja vastuuta hänelle anna. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että lapsen vastuulle pitäisi antaa heti mahdottoman suurta tai vaativia asioita. Vastuun kantamista voi harjoitella pienemmilläkin asioilla. Olen myös pohtinut sitä, kuinka lapsi voi luottaa kasvattajaan, jos kasvattaja ei luota lainkaan lapseen? Kuinka lapsi voi oppia luottamaan itseensä ja omiin taitoihinsa, jos kasvattaja ei luota häneen? Osallisuuden tavoitteena on kasvattaa lapsista aktiivisia ja ajattelevia, itseensä luottavia ja itsensä näköisiä sekä toiset huomioon ottavia tulevaisuuden aikuisia (Roos 2016, 54). Nämä ovat ominaisuuksia, joita ei voi oppia sopeutumalla tai mukautumalla aikuisten päätöksiin. Ne voidaan oppia vain harjoittelemalla vastuun ottamista ja vastuun kantamista. (Roos 2016, 54.)

Päiväkotit Otsonmäessä kasvattajat laittavat lapsia ajattelemaan ja miettimään asioita itse. Mutta mikä on syynä siihen, että lapsi kysyy kaiken aina kasvattajalta? Miksi lapsi ei luontaisesti ratkaise asiaa ja yritä keksiä itse kysymykselleen vastausta? Olemmeko me

itse opettaneet lapset sellaiseen toimintakulttuuriin, että aikuisella on aina ainut ja oikea vastaus? Näitä asioita olen pohtinut, mutta ilokseni huomasin, että päiväkotit Otsonmäessä kasvattaja vastaakin usein lapsen kysymykseen kysymyksellä. ”Mitä mieltä itse olet?” tai ”Kuinka sinä ratkaisisit asian?”. Kasvattaja ei siis anna lapselle suoraa vastausta ja suoria ohjeita, vaan ohjaakin lasta itse pohtimaan ja miettimään. Lapsia siis opetetaan ajattelemaan itse ja tekemään itse valintoja niiden seurauksia mielessä pitäen (Kataja 2014, 63).

Kasvattajat pitivät tärkeänä sitä, ettei lapsen puolesta tehdä asioita. Hyvin helposti huomaa aikuisen tekevän lapsen puolesta, jos lapsi esimerkiksi pyytää apua. Tai aikuinen voi kokea asian sujuvan nopeammin, jos hän vain tekee itse. Tottahan se on, että yksivuotiaan lapsen pukeminen on hyvin hidasta ja useimmiten mahdotonkin ajatus itsenäisesti toteutettavaksi. Olisihan se monta kertaa nopeampaa, että aikuinen ottaa lapsen syliin ja pukee hänet reippaasti valmiiksi uloslähtöä varten. Mutta mitä lapsi siitä oppii? Ei paljoakaan verrattuna siihen, että hänelle annettaisiin mahdollisuus kokeilla itse. Aikuisen tehtävä on rohkaista lasta harjoittelemaan ja varmistaa, että harjoittelulle on tarpeeksi mahdollisuuksia lapsen kehitystasoon nähden (Roos 2016, 54). Sen sijaan, että kasvattaja tekee aina lapsen puolesta, kertoivat kasvattajat harjoittelevansa asioita yhdessä lapsen kanssa. Ajattelen, että on hyvin suuri ero siinä, neuvooko kasvattaja lasta sanallisesti saamaan veto-
ketjun kiinni toppahaalarista, vai vetääkö aikuinen sen kiinni kokonaan.

Suomen varhaiskasvatuslaissa sanotaan, että ”lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla” (Varhaiskasvatuslaki 2015/580 § 7 b). Tämä tarkoittaa sekä isompia että pienempiä asioita. Päiväkotit Otsonmäki oli saanut palautetta sekä lapsilta että vanhemmilta siitä, että isoimmille lapsille, jotka eivät enää nuku päiväunia, pitäisi keksiä jotakin muuta nukkarin sijaan. Kun uusille ideoille ja ajatuksille oli annettu mahdollisuus, syntyi salinukkari, joka on ollut hyvin monien toiveiden toteuttaja. Se, kuinka lapsen inhoamasta jokapäiväisestä lepo-
hetkestä nukkarissa muuttuikin päivän odotetuin hetki salinukkarissa, on aika iso ja merkittävä muutos.

Kasvattajat puhuivat yhtenevästi siitä, kuinka motivaatio on iso osa suurinta osaa hoitotilanteista. Motivaatiota tarvitaan esimerkiksi pukemisessa ja vessassa käynnissä. Hoitotilanteiden tulee olla mielekkäitä niin, että ne eivät ole lapselle pelkkää pakkopullaa. Potalla istuessa tai lapsen pukiessa voidaan samaan aikaan lorutella, laulaa tai lukea kirjoja,

aivan samalla tavalla kuin kasvattajan järjestämässä toimintatuokiohetkessäkkin (Piiroinen-Malmi & Strömberg n.d, 33-34). Tämä on otettu hienosti huomioon päiväkotit Otsonmäessä ja esimerkiksi lorukorit on tuotu vessaan kirjojen kaveriksi. Jos siis jokin asia ei lasta innosta on se vain kasvattajan mielikuvituksesta kiinni, millä tavalla lapsen mielenkiinnon saa heräämään. Eikä vain kasvattajan, asiaa kannattaa varmasti pohtia yhdessä lapsen kanssa.

Osallisuuden toteutuminen vaatii kasvattajaa muokkaamaan toimintaympäristöä osallisuutta edistäväksi. Kasvattajan tulee myös keskittyä haasteisiin, jotka ovat lapsen osallisuuden tiellä. (Venninen ym. 2014, 216.) Tähän haasteeseen ovat Otsonmäen kasvattajat vastanneet esimerkiksi kuvilla. Kuvilla löytyy ohjeita käsienpesuun ja vessakäyntiin liittyen, mutta myös varaston ovesta askarteluvälineistä ja lipaston laatikon sisällöstä. Kasvattajat ovat laittaneet paljon tavaroita ja välineitä lasten tasolle heidän saatavilleen ja näkyville, mutta asioista jotka löytyvät kaapista tai isommasta varastosta löytyy selkeät kuvat niin, etteivät tavarat ole lapsilta tarkoituksella piilossa tai näkymättömissä.

Kasvattajat kertoivat kaikki paljon erilaisia esimerkkejä tilanteista, joissa lapsi saa itse valita, päättää ja vaikuttaa omaan elämäänsä koskeviin asioihin. Jo Suomen perustuslaissa (1999/731 § 6) sanotaan, että lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Tietenkään mikä tahansa ei ole sallittua, mutta kun yhdessä lasten kanssa ideoidaan ja neuvotellaan, lapsi oppii, että asioiden toteuttamisella on monia reunaehtoja. Näitä voivat olla toisten ajatukset, resurssit, aika ja raha. Näiden reunaehtojen sisällä ideoita voidaan soveltaa ja niitä voidaan toteuttaa. (Kataja 2014, 68.) Kasvattajien haastatteluista voikin todeta, että päiväkotit Otsonmäen lapsille ei ole asetettu turhia sääntöjä. Suurimmasta osasta asioista voidaan lasten kanssa keskustella ja neuvotella. Lapset ymmärtävät, kun heille kertoo tekemisen reunaehdot ja niiden perustelut. Lapsi voi esimerkiksi ottaa sänkyynsä unikaveriksi minkä tahansa lelun, mutta reunaehtona tälle on se, ettei lelu saa häiritä lapsen itsensä lepäämistä tai muiden lasten unta. Kun asia näin perustellaan lapselle, tilanteessa voitavat kaikki: lapsi saa ottaa mieleisensä unikaverin lepo hetkelle ja kasvattaja voi luottaa siihen, että lepo hetkellä on rauhallista.

6.1.2 Kasvattajien kokemukset osallisuudesta

Kasvattajat kertoivat siitä, kuinka he kokevat työn luonteen muuttuneen aivan erilaiseksi osallisuuden myötä. Aikaisemmin työstä kului paljon aikaa toimintatuokioiden suunnitteluun ja valmisteluun. Nyt kasvattajien täytyy elää hetkessä, tarttua lasten toiveisiin ja ideoihin sekä lähteä viemään niitä eteenpäin yhdessä lasten kanssa. Osallisuuspedagogiikassa toimintatuokioiden suunnittelun sijaan voidaan suunnitella ryhmän pedagogisia lähtökohtia ja toimintakulttuuria (Kataja 2014, 59). Suunnittelu painottuu toimintaympäristöön, monipuolisen ja innostavien toimintamahdollisuuksien luomiseen ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmien pohjalta rakennettuun ryhmävasuun. Kasvattajien tulee vaatia itseään perustelevaan kaikki, mitä päivän aikana tapahtuu ja kysymään itse itseltään, onko tapahtumat linjassa tavoitteiden ja arvojen kanssa. (Kataja 2014, 59.) Tällä tavalla kasvattaja ei unohda pedagogiikkaa arjen keskellä.

Haastatteluissa nousi esiin haaste huomata ja huomioida työssä hiljaisemmat lapset. Se on totta, etteivät kaikki lapset voi enää saada aivan samanlaista varhaiskasvatusta osallisuuden myötä, kun tuokiokulttuurista on päästetty irti. Se johtuu siitä, ettei kaikki lapset istu samoissa tuokioissa joka päivä, vaan toimintaa tapahtuu enemmän pienryhmissä ja hetkessä elämisessä. Kaikki eivät vaan voi saada kaikkea samaan aikaan, vaan yksi porukka saattaa ulkoilla, toinen olla retkellä ja kolmas maalaamassa. Lasten päiväkotipäivät samassakin ryhmässä voivat siis olla hyvin erilaisia. Kasvattajien haastatteluista ja osallisuuteen perehtyen voin kuitenkin päätellä, että kasvattajalla itsellään on iso valta siihen, kuinka hyvin osallisuus toimii ja kuinka pystyy kaikki lapset arjessa huomaamaan ja huomioimaan. Se vaatii kasvattajalta hetkessä elämistä ja työhön keskittymistä. Kasvattajan pitää itse olla aktiivinen ja tuntosarvet pystyssä, hänen täytyy oppia tuntemaan ryhmänsä lapset ja ne tilanteet, joissa joku lapsista meinaa jäädä toisten lasten varjoon. Uskon ettei sitä opi hetkessä, mutta harjoitus tekee varmasti tässäkin mestarin!

Yksimielisesti kaikki kasvattajat kertoivat, että motivaatio omaan työhön ja osallisuuden toteuttamiseen tulee yksinomaan ja ainoastaan lapsilta. Kasvattajat huomaavat lasten innostuksen osallisuutta kohtaan ja se tarttuu myös kasvattajiin. Kasvattajat selvästi nauttivat siitä hyvästä palautteesta, jonka he näkevät ja huomaavat lasten sanoista, teoista ja ruumiinkielestä. He haluavat toimia tavalla, joka saa lapset hyvälle mielelle, koska saavat itse lasten innokkuudesta intoa ja motivaatiota tehdä omaa työtään. Hyvä palaute motivoi siis tekemään työtä.

Yhtenä hyvin mielenkiintoisena asiana nousi haastatteluista esiin se, ettei kasvattajien mielestä osallisuutta pysty opiskelemaan koulussa, koulutuksissa tai kirjoista kuin tiettyyn rajaan saakka. Totta kai teoriaa täytyy olla taustalla ja se on myös hyvin tärkeä osa osallisuutta, mutta kasvattajat kertoivat, että he jokainen ovat joutuneet käymään oman prosessin osallisuuden kanssa oman päänsä sisällä. Jokaisen tie osallisuuden syvempään ymmärtämiseen on ollut erilainen ja eri pituinen, mutta jokainen on prosessin oman päänsä sisällä käynyt. Kasvattajat puhuivat, että ”tietynmoinen lamppu täytyy syttyä” tai ”että osallisuuteen hurauttaa, se täytyy tapahtua omassa päässä”. Olenkin miettinyt, miksi tämä on näin? En ole koskaan ennen kuullut tällaisesta ja mitään teoriaa näihin kasvattajien yhteneviin ajatuksiin en ole löytänyt. Todeta täytyy kyllä sekin, että itsekkin olen oman prosessini osallisuuden kanssa käynyt ja omakin lamppu on syttynyt pääni sisällä, ennen kun olen osallisuuden kunnolla ymmärtänyt. Sitä on hyvin vaikea selittää ihmiselle, joka ei ole samaa kokenut. Mutta sitten, kun sen kokee tietää varmasti, mistä kirjoitan.

Kasvattajia vähän harmitti se, että työyhteisössä osallisuus lähtee helposti niin sanotusti alusta uusien työntekijöiden johdosta. Tämä on luonnollista, koska uudet työntekijät eivät välttämättä tiedä ja tunne osallisuutta niin hyvin kuin vanhat työntekijät. Uusien työntekijöiden takia osallisuudessa täytyy aina palata niihin perusasioihin ja eteneminen on haastavaa. Tästä voisi päätellä, että kauemmin osallisuuden kanssa työskennelleet eivät pääse osallisuudessa eteenpäin ja he eivät pääse kunnolla oppimaan uutta osallisuuden rintamalla. Tämä tietysti harmittaa, koska haastatteluista välittyi selvästi se, kuinka paljon kasvattajat pitävät osallisuudesta ja se koettiin hyvin tärkeäksi. Mitä asialle voisi tehdä? Voisiko olla mahdollista järjestää koulutuksia ”tasoryhmissä”? Voitaisiinko osallisuutta pohtia ja sitä viedä työyhteisössäkin eteenpäin ”tasoryhmissä” sillä tavalla, että heikommin osallisuuden tuntevat pohtisivat enemmän perusasioita ja kokeneemmat jo vähän haastavampia asioita?

Haastatteluista kävi ilmi, että kasvattajat olivat hieman harmissaankin siitä, kuinka usein uusien työntekijöiden takia osallisuuden prosessi lähtee työyhteisössä helposti ”alusta”. Kun kaikki työntekijät ovat samalla ”tasolla” osallisuuden kanssa, on osallisuutta helppo toteuttaa ja työnteko on helppoa ja mukavaa. Uusia työntekijöitä usein vähän jännitetään, koska ei tiedetä, kuinka tuttua osallisuus uudelle työntekijälle on ja kuinka hän siihen tulee sopeutumaan.

Haastattelutilanteista ja kasvattajien puheesta minulle välittyi lämpimästi ja aidosti se, kuinka paljon kasvattajat pitävät osallisuudesta. Kukaan kasvattajista ei haluaisi enää luopua osallisuudesta mistään hinnasta. Ajattelen tämän erittäin positiiviseksi asiaksi, enkä voisi kuvitella osallisuuden onnistuvan näin hyvin ja johdonmukaisesti kuin päiväkotit Otsonmäessä, ellei kasvattajat oikeasti sitoutuisi ja tykkäsi siitä.

Lopuksi tiivistän vielä opinnäytetyöni sanoman ja haluan nostaa kolme mielestäni tärkeintä ja keskeisintä asiaa osallisuudesta esiin. Ensimmäinen on pienryhmät. Joustavat pienryhmät mahdollistavat osallisuuden toteuttamisen. Toinen on keskusteleminen. Kaikesta voi ja pitää keskustella yhdessä, tasavertaisesti. Kun monta ihmistä on vaikuttamassa ja päättämässä asioista, on välillä pakko tehdä kaikille reiluja kompromisseja. Viimeiseksi nostan esiin vielä kolmantena hyvän palautteen. Motivaatio osallisuuden toteuttamiseen kumpuaa kasvattajille hyvästä, positiivisesta palautteesta, jota he saavat lapsilta. Ilman hyvää palautetta ja siitä saatua motivaatiota välttämättä osallisuus ei onnistuisi niin hyvin päiväkotit Otsonmäessä.

Haluan aivan viimeiseksi nostaa vielä esiin koko opinnäytetyöni otsikon: ”Tää on sydämen asia ja tänne mää todellakin tuun, että näin tätä työtä pitää tehdä”. Tämä on suora lainaus yhden kasvattajan haastattelusta ja tiivistää hienosti yhteen päiväkotit Otsonmäen kasvattajien ajatuksia; työtapa tuntuu osallisuuden kanssa oikealta, töitä halutaan tehdä juuri päiväkotit Otsonmäessä ja osallisuus on monen kasvattajan sydämen asia.

6.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusmenetelmien luotettavuutta tarkastellaan usein validiteetin ja reliabiliteetin käsittein. Validiteetti tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä on luvattu. Se tarkoittaa siis tutkimuksen pätevyyttä. Virheitä voi tulla, jos tutkija käsittelee tuloksia omien alkuperäisten ajatustensa mukaisesti. (Hausjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231-232.) Reliabiliteetti tarkoittaa tutkimustulosten toistettavuutta, eli tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia (Hausjärvi ym. 2009, 231).

Opinnäytetyössä piti olla tarkkana, ettei lähtenyt muokkaamaan vastuksia omien tulkin-tojen, ajatusten tai mielipiteiden mukaan. Tämä oli minulle osittain siksi haastavaa, että

työskentelen itse päiväkotia Otsonmäessä. Talon toimintatavat ja osallisuus ovat siis minulle hyvinkin tuttuja. Tätä välttääkseni olen tarkastanut työn moneen kertaan ja kirjoittaessani kysynyt itseltäni, keneltä tämä tieto on peräisin.

Koen vahvuudeksi teemahaastatteluissa sen, ettei minun tarvinnut jälkikäteen miettiä, mitähän haastateltu kommentillaan tarkoitti, kun pystyin tarkentamaan ja kysymään lisäkysymyksiä niin paljon, että varmasti ymmärsin haastateltavan ajatuksen jo haastatteluhetkellä. Toki tässä vaarana olisi voinut olla se, että olisin pystynyt johdattelemaan liikaa kysymyksilläni haluamiani vastauksia. Tähän kuitenkin kiinnitin haastatteluhetkellä huomiotani ja sen takia minulla oli haastattelurunko (Liite 1.), jonka kysymyksillä lähdin viemään haastattelua jokaisen haastateltavan kanssa samalla tavalla eteenpäin. Lopuksi tarkensin ja tein lisäkysymyksiä haastateltavan vastauksien perusteella päästäkseni aiheessa syvemmälle.

Tutkimustuloksiin nostin esiin vain sellaisia asioita, jotka suurin osa vastaajista oli kertonut. Tämä toi luotettavuutta opinnäytetyölleni. Halusin kuitenkin nostaa esiin myös pari kohtaa, joissa vastaajilla oli vähän erilaisia näkemyksiä haastatteluteemasta. Näissä kohtaa saatoinkin nostaa esiin vain yhden vastaajan ajatuksen, mutta silloin kerroin sen aina selvästi tekstissä. Lopullisiin tuloksiin en nostanut yksittäisten vastaajien ajatuksia.

Haastateltavat saivat tietoonsa hyvissä ajoin etukäteen ennen haastattelua haastatteluteemat, jotta he pystyivät valmistautumaan aiheesta keskusteluun. Tällä tavalla sain tietoa mahdollisimman laajasti ja kattavasti. Tämä lisää työn luotettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.)

Erityisen tärkeänä pidin sitä asiaa, että haastateltavat saivat olla anonyymeinä opinnäytetyössä niin, ettei kukaan ole tunnistettavissa. Tämä loi turvallisuutta haastattelutilanteeseen, koska haastateltava voi todella sanoa oman mielipiteensä, eikä hänen sanomisiaan julkaista nimellä.

Haastattelutilanteessa käytin nauhuria nauhoittamaan haastattelut, jotta sain keskittyä haastatteluun ja vuorovaikutus haastattelijan ja minun välillä säilyi. Erityisen tärkeää oli pitää huolta siitä, ettei nauhuri pääse väärin käsiin. Nauhurin tuottamia tallenteita käytettiin vain opinnäytetyön tekemiseen ja kun tallenteet oli litteroitu ja niitä ei enää tarvittu, tallenteet tuhottiin asianmukaisesti. Myös litteroinnit tuhottiin opinnäytetyön tulosten

valmistuttua. Koko tutkimusaineisto on säilytetty koko opinnäytetyöprosessin ajan huolellisesti niin, etteivät tiedot ole päässeet kolmansien osapuolten käsiin. Haastateltavien nimiä tai muitakaan tuntomerkkejä ei ole tullut esiin valmiissa opinnäytetyössä.

Huomasin selkeästi sen, kuinka paljon kehityin teemahaastattelujen aikana ja jälkikäteen pohdinkin, kuinka hyvä olisikaan ollut, jos olisin harjoitellut teemahaastattelujen pitämistä etukäteen kunnolla. Haastatteluista huomasin sen, kuinka paljon paremmin osasin tarttua kasvattajien kommentteihin ja kysyä tarkentavia kysymyksiä, mitä enemmän olin haastatteluja pitänyt. Koen kuitenkin, että sain hyvin materiaalia ja tietoa seitsemältä haastattelemlaltani kasvattajalta.

6.3 Opinnäytetyöprosessi ja jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyöprosessi kesti kaiken kaikkiaan elokuusta 2017 maaliskuuhun 2018 asti. Oma kiinnostukseni ja innostukseni osallisuutta kohtaan oli hyvin vahvoilla aihetta miettiessäni ja tiesin alusta alkaen, että haluan opinnäytetyöni aiheen liittyvän päiväkotiin ja osallisuuteen. Harjoittelujaksoksi päiväkoti Otsonmäessä oli ollut hyvä kokemus ja Otsonmäessä ensimmäisen kerran tutustuin konkreettisesti siihen, millaista osallisuuden pedagogiikka käytännössä on päiväkodin arjessa. Tykästyin kovasti Otsonmäen osallisuuden toimintakulttuuriin ja halusin tutkia aihetta enemmän. Halusin tehdä opinnäytetyöni yhteistyössä päiväkoti Otsonmäen kanssa, jonka sainkin nopeasti yhteistyökumppaniksi.

Opinnäytetyön tarkempi näkökulma alkoi hahmottumaan ja tarkentumaan pikku hiljaa elokuussa 2017, kun keskustelin aiheesta, ideoista ja toivomuksista päiväkoti Otsonmäen kanssa. Tutkimussuunnitelman kimppuun kävin heti syksyllä ja tutkimusluvan sain loppukuun loppupuolella. Marraskuun alussa aloitin teemahaastattelut ja viimeisenkin haastattelun sain pidettyä ja litteroitua marraskuun loppuun mennessä.

Litterointien jälkeen paneuduin paremmin opinnäytetyön teoriaosuuteen tammikuussa 2018. Tämä tuntui minusta haastavimmalta osuudelta koko opinnäytetyössä, koska osallisuudesta on tarjolla paljon tietoa, mutta tietoa on tarjolla hyvin erilaista ja itse en uskonut kaikkeen lukemaani. Oli haastavaa löytää luotettavia lähteitä ja kirjoittajia niin, ettei kirjoittaja ollut sekoittanut osallistumista ja osallisuutta keskenään. Huomasin sen, kuinka paljon osallisuudesta puhuttiin osallistumisena ja osittain myös toisinkin päin. Halusin

kirjoittaa osallisuudesta opinnäyteyöhöni vain sellaisia asioita, joiden takana pystyn itse seisomaan ja sen takia seuloinkin paljon kirjoittajia pois teoriaosuudestani. Varhaiskasvatuksen hoidon ja hoitotilanteiden teorian osalta jouduin toteamaan, ettei aihetta ole paljoakaan tutkittu ja kirjallisuutta aiheesta oli hyvin vähän saatavilla.

Tulosten ja johtopäätösten kirjoittaminen helmikuussa 2018 oli minulle mukavinta ja mielenkiintoisinta puuhaa. Se oli osio, jossa opin itse kaikkein eniten ja jossa pääsin harjoittelemaan aivan uusia taitoja. Vaikka olin itse pitänyt jokaisen teemahaastattelun ja litteroinut kaikki haastattelut, löytyi haastatteluista aivan uusia asioita ja näkökulmia analyysivaiheessa.

Opinnäytetyön korjaus- ja viimeistelyvaihe tapahtui maaliskuussa 2018. Tässä vaiheessa huomasin, etten ollut jättänyt paljoakaan aikaa tai varaa viivästyksiin viimeisille viikoille. Aikataulut puskiivat päälle, mutta lopulta sain kuin sainkin palautettua valmiin opinnäytetyön maaliskuun loppupuolella. Myös opinnäytetyön esittäminen tapahtui maaliskuun lopussa 2018 päiväkotikielissä.

Koko opinnäytetyöprosessi on ollut minulle hyvin opettavainen ja ammatillisesti kasvattava prosessi. Olen oppinut hyvin paljon osallisuudesta, perehtynyt kunnolla varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Aikatauluni opinnäytetyön kanssa on ollut hyvin tiukka ja sen johdosta olen oppinut aikatauluttamaan tekemistäni ja pysymään aikatauluissani. Olen oppinut hyvin paljon kärsivällisyyttä ja erilaisia tapoja keskittyä paikallaan kirjoittamiseen viikosta toiseen. Olen myös oppinut jättämään asioita keskeneräiseksi ja yksinkertaisesti toteamaan, etten voi saada kaikkea kerralla valmiiksi.

Ajattelen kuitenkin näin jälkikäteen, että olisi ollut hyvä varata vähän enemmän aikaa opinnäytetyön kirjoittamiseen. Tämä olisi mahdollistanut välillä enemmän vapaapäiviä kirjoittamisesta ja mahdollistanut sen, ettei aivan joka päivä olisi tarvinnut käyttää montaa tuntia opinnäytetyön parissa.

Koen opinnäytetyöni onnistuneen melko hyvin. Aikataulu oli hyvin tiukka ja aikaa työn kirjoittamiseen rajallisesti, joten siihen nähden koen opinnäytetyöni onnistuneen hyvin. Olisin kuitenkin halunnut keskittyä vielä vähän enemmän teoriaosuuteen ja vertailla työssä enemmän erilaisia osallisuuden teorioita. Koen opinnäytetyön olevan minun näköinen ja sitä lähdin alun perinkin tavoittelemaan: että tekisin työn minulle mieluuisalla

tavalla, itseni näköiseksi. Halusin tehdä opinnäytetyön, johon minä itse olen tyytyväinen. Ja sellaisen tein.

Jatkossa olisi mielenkiintoista perehtyä tätä työtä enemmän varhaiskasvatuksen hoitotilanteisiin ja siihen, miksi niitä ei ole tutkittu tähän mennessä paljoakaan. Olisi myös mielenkiintoista perehtyä vielä paremmin osallisuuden teoriaan ja vertailla erilaisia näkökulmia ja suhtautumisia osallisuuteen.

LÄHTEET

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. PS-kustannus.

Akola, S. 2007. Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. Luettu 26.09.2017. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18213/URN_NBN_fi_jyu-2008161019.pdf?sequence=1

Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. 2016. Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa. Juva: PS-Kustannus.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Hännikäinen, M. 2013. Varhaiskasvatus pienten lasten päiväkotiryhmissä. Hoitoa, kasvatus vai opetusta? Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tallinna: Vastapaino.

Jarasto, N., Lehtinen, T. & Nepponen, K. 1999. Hiljaa hyvä tulee. Jyväskylä: LK-Kirjat.

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Pedatieto Oy.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Karling, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2009. Lapsen aika. 12. uud. painos. Helsinki: WSOY.

Kataja, E. 2014. Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus Ry.

Kettukangas, T. & Härkönen, U. 2014. Lasten osallisuus perustoiminnoissa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus Ry.

Lapsuus Lempäälässä -vahva silta tulevaisuuteen n.d. Lempäälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017. Luettu 26.09.2017. https://lempaala-fi.aldone.fi/site/assets/files/1236/paikallinen_varhaiskasvatussuunnitelma_lemp_1_2017_27_7.pdf

Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus Ry.

Lempäälän kunta n.d. Varhaiskasvatus-suunnitelma. Luettu 25.3.2018. <http://www.lempaala.fi/palvelut/kasvatus-ja-opetus/paivahoitopalvelut/varhaiskasvatus-suunnitelma/>

Mäkelä, J. 2011. Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa Nurmi, S. & Rantala, K. (toim.) Näyn & kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Keuruu: Ota-van kirjapaino Oy.

Piironen-Malmi, U. & Strömberg, S. 2008. Välittämisen pedagogiikka. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Reunamo, J. 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus. Erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. WSOY.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. 2. uud. painos. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Hyvinvointi ja terveyserot. Osallisuus. Luettu 24.3.2018. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus#Mit%C3%A4%20tarkoitetaan>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. 5. uud. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 8. uud. painos. Helsinki: Tammi.

Turja, L. 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy.

Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennainen, P. (toim.). Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tallinna: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino Oy.

Varhaiskasvatuslaki 8.5.2015/580

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Venninen, T., Leinonen, J., Lipponen, L. & Ojala, M. 2014. Supporting Children´s Participation in Finnish Child Care Centers. Luettu 13.1.2018. <http://web.a.ebscohost.com.elib.tamk.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=7df4dd6b-13e0-4134-98ff-622621a7df1d%40sessionmgr4010>

World Vision n.d. Child Participation n.d. Luettu 13.1.2018. <http://www.wvi.org/child-participation>

LIITTEET

Liite 1. Opinnäytetyön haastattelujen runko

1. HAASTATELTAVAN TAUSTATIEDOT
  - Millainen koulutus kasvattajalla on?
  - Kuinka kauan kasvattaja on tehnyt töitä päiväkotia Otsonmäessä?
  - Milloin ja millä tavalla osallisuus on tullut kasvattajalle tutuksi?
2. MITÄ OSALLISUUS TARKOITTAAN? MITÄ SE ON? KÄSITTEEN SELITYS.
3. ARKI JA LASTEN OSALLISUUS RYHMÄSSÄNNE
  - Kuinka osallisuus näkyy arjessa?
4. KUINKA KASVATTAJA TUKEE JA MAHDOLLISTAA LAPSEN OSALLISUUDEN:
  - ruokailussa
  - pukemisessa ja riisumisessa
  - lepoaikalla
  - hygieniasta huolehtimisessa?
5. OSALLISUUS KASVATTAJAN TYÖNÄ
  - Kuinka kasvattaja kokee työssään osallisuuden?
  - Mistä motivaatio ja into osallisuuden toteuttamiseen tulee?